چه دا نور شاعران کاندې هغه نه کا
رحمان کړی نوی نوی اجتهاد دی
رحمان بابا

د ارواښاد استاد الفت د نا چاپ شوي آثارو څخه:

نوی څرک
یا
نوې رڼا

Ketabton.com

لیکونکی: ګل پاچا «الفت»

www.ulfat.de
اسد ۱۳۲۲ هجري ش.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست

سرليک	مخ
ماخذونه	أ
نوی افکار	- 1 -
پښتو او سانسکرت	- 8 -
پښتو او فارسی:	- 19 -
ترکیب او اشتقاق	- 25 -
د ژبو عمومی ویش	- 39 -
د ژبو عمومی تاریخ	- 42 -
د لغاتو تغیر او تحول	- 45 -

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذونه

کومه تتبع چې زه ئې له څه وخته د پښتو په شاوخوا کښې لرم او هغه الهامات چه وخت په وخت د يوې ذهني توجه په اثر کښې ماته پيدا شويدي د يوې رڼا په صورت ئې له ما سره د دې کتاب په ليکلو کښې مرسته کړېده وروسته تر دې ځيني متفرق يادداشتونه او د پښتو او فارسی قاموسونه لکه بيلو، راورټی، برهان قاطع او هغه کتابونه چه په لسانياتو او لساني مسايلو باندې بحث کوي لکه د جرجی زيدان فلسفة اللغويه يا سخندان فارسی او ځيني متفرق مقالات د دې کتاب ماخذونه بللی شو. مګر پخپله پښتو ژبه اصلي او اساسي ماخذ دی او هغه ذهني واردات چه د هر چا دپاره منحصر بفرد نسخه وي او د دماغ محصول بلل کيږي د کتاب اصلي عنصر بلکه روح ګڼلی شم.

-

((الفت))

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

نوی افکار

که سړی د انسان ذهني او فکري حال له نظر لاندې ونیسي او د بشر دماغی اکتشافات د زمانې او تاریخ په صفحه کښې ګوري یقین به وکړي چه هر نوی فکر په لمړی وخت کښې ډېر غریب په نظر راغلی او هر چا ته لکه جنون او لېونتوب ښکاره شویدی مګر همدغه جنون د دنیا د ډېرو اشخاصو د محدود او محصور ذهنیت پرده څیرلی او یوه نوی رڼائې خلقو ته څرګنده کړېده.

ډېرو پوهانو او لارښودونکو په اول وخت کښې د هغې خندا صله اخستی ده چه د ملنډو او مسخرو په وخت کښې پیدا کېږي مګر وروسته د ملتو او اقوامو په تحسین او آفرین بدله شوېده.

د دې خبرې مطلب دا دی چه ډېر حقایق په دنیا کښې په خوارو سترګو کتل شویدی مګر وروسته ئې احترام او تقدیر شویدی نو که کله ستاسې په مغزو کښې کومه نوی رڼا د یوې برېښنا په څېر وځلېږي هېڅکله ورته په سپکه سترګه مه ګورئ او د چا د منلو او نه منلو پروا مه کړئ.!!

ډېر ځله سړی یو خوب ویني او هغه ټکی په ټکی رښتیا شي ډېر کرته سړي ته په وینه یوه سودا پیدا شي او هغه حقیقت پیدا کړي.

که تاسی خپلو نفسي کیفیاتو ته ښه ځیر شئ کله سړی یو ځای یا یو وضعیت وینی چه هغه ورته اشنا معلومېږی، نو بیا وایم چه خپلو تصوراتو ته په بې اعتنائي ونه ګورئ او تعقیب ئې وکړئ.

که تاسې د دنیا د مخترعینو حال او احوال په نظر کښې ونیسئ یا د هغو فلاسفه ؤ ژوند ته وګورئ چه دنیا ته ئې نوي افکار او نظریات راوړي دي هغوی ته به هر چا په پټه او ښکاره لیونیان ویل او سودایان به ئې بلل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

میرزا بېدل وائي: (که چېرې له نبوته منکر نه ئې د خطراتو استقبال هېڅکله بې تعظیم مه کوه). ډېر ځله د سړي کاله ته مسافر مېلمانه پېښېږی چه د ډېر فضیلت خاوندان وي مګر سړی ئې نه پېژني نو دغسی مېلمانه که څه هم په ظاهره له ګرد او غبار څخه ډك وي او خوار و زار معلومېږي د قدر او عزت حق لري چه باید سړی ئې له حال احواله ځان خبر کاندی.

پدې ټولو خبرو کښې د غرض ټکی دا دی چه کله کله سړي ته ځینې افکار او نظریات د یوې سودا په څېر یا د یوه موهوم خیال په ډول پیدا کېږي او دی د دې لامله چه خلق به پرې وخاندي او نه به ئې مني هېڅ نه وائي او پټه خوله ناست وي.

د دغسې ډار او وېرې بت باید ارومرو مات کړ شي او د نظریاتو مخه هېڅکله ونه نیول شی- د یوه کام د ذهني ارتقا او دماغي انکشاف دپاره دا کار خورا ضرور او لازم ایسي.

انسان باید تر یوه حده پخپل فکر باندې یقین او اعتماد پیدا کړي ځکه چه ډېر ځله د خیال په رڼا کښې نبه نبه نظریات جلوې کوی او د ذهن په ښیښه کښې صحیح افکار منعکس کېږي چه باید هرګوره ئې ښکاره او څرګند کړو.

هره نظریه چه په اول وخت کښې ښکاره کېږي ښائي چه څه سهوې او څه حقایق پکښې وي د فکر خاوندان د ډېر لږ حقیقت دپاره ډېرې سهوې عفوه کوي او قدر ئې کوي.

خبره په تمهید ډېره غټه او درنه شوه، زما دپاره همدومره کفایت کوي چه ښاغلو لوستونکو ته دا څرګنده کړم چه زه د خپلې ژبې (پښتو) په شاوخوا کښې خپل خواره واره افکار را ټولوم، زما پدې پریشانه خوب کښې به هر هرڅه وي یعنې صحیح او غلط دواړه به لري او ښائي چه ځینو کسانو ته اضغاثُ احلام معلوم شي مګر دا خو ښکاره ده چه د هرې ژبې لمړی تحقیقات نواقص لري او همدغه ناقص تحقیقات وروسته تکمیل شي او علمی اساس پیدا کړی.

ډېر ځله یو غلط تحقیق د حقیقت د کشف باعث کېږي او د خپل ضد د معرفت وسیله شی- څوك چه د سعی او عمل طرفداران دي هغوی به ماته دا حق راکړي چه زه باید خپله هغه سودا چه د تتبع په لاره کښې ماته پیدا کېږي ښکاره کړم او څه ولیکم.

زه پخله هم دا ښه ګڼم چه باید خپل ځان او خپل افکار پټ نکړم ځینې کسان وائي چه د تصنیف خاوند خپل ځان د ملامتیې هدف ګرزوي او خپل مس ښکاره کوي مګر ماته دا بده ښکاري چه سړی خپل مس د زرو په نامه خلقو ته معرفي کوي یا ئې بیخي

(c) ketabton.com: The Digital Library

پېښ ساتي چه ګوندي خلق ورباندې بل شان ګمان وکړي. څومره چه ريا ښه کار نه دی همدومره تلبيس هم بد کار دی.

د همدغې مفکورې په اساس د لوی خدای په مرسته او د خپلې ملي ژبې د مينې په باعثيا د دې اثر په ليکلو پيل کوم.

دلته د لغاتو په اصل او ريشه باندې بحث کېږي او د ځينو لغتونو د ترکيب او اشتقاق په شاوخوا کښې خبرې کوم مګر د اشتقاق له کلمې څخه بايد دا ګمان پيدا نشي چه دلته به د پښتو هغه صرف ليکل کېږي لکه چه ګرامر ليکونکی ئې ليکي او له مصدر څخه د ځينو کلماتو لکه:- ماضي، فعل حال، اسم فاعل يا داسې نور... د جوړېدلو لاربښئ. دلته مقصد له اشتقاق څخه هغه اشتقاق دی چه په عربی صرف کښې اشتقاق کبير بولي چه هغه د دوو کلمو ترمينځ په لفظ او معنی کښې يا يوازې په لفظ کښې تناسب پيدا کول دی لکه:- شوملې او شومل - ګروه، ګرېوان - غوړ، نغوړل - چه يو له بل سره - لفظي او معنوي نږدېوالی او مناسبت لري او همدغه مناسبت دا خبره ثابتوي چه دغه راز الفاظ يو له بله جوړ شوي او اختسل شويدي چه دغو اخستلو يا جوړېدو ته اشتقاق ويل کېږي مګر دا اشتقاق په ځينو مثالونو کښې له عام نظر څخه پټ وي او هر څوک ئې نشي منلی ځکه چه دغه راز تحقيقات لږ څه نوي دي او لکه ځينې نور مسايل عمومی ډګر ته نه دي راوتلي چه هر څوک ئې ومني او تصديق ئې وکړي.

ډېر ځله په ځينو مجالسو کښې سړی له يوه او بله اوري چه په ځينو کسانو باندې خاندي او په بعضې اشتقاقی مسايلو ملنډې وهي. دوی ګمان کوي چه دا خبرې محض وهم او تش خيال دی چه هر څوک پخپله تصور او ګمان ځينې کلمات له نورو کلماتو مشتق بولي او ځانونه د دې علم خاوندان او د فن پوهان معرفي کوي.

زه دا منم چه هر سړی به دغه اهليت نلري او هر څوک چه پزه توره کړي هغه اينګر کېدی نشي، ښائي چه د هر چا ټولې خبرې به د منلو وړ نه وي او پدې راز تحقيقاتو کښې به په رښتيا ځينې داسې خبرې پيدا شي چه هغه به تشه سودا او خوشې وهم وي مګر که څوک دغه علم ته چه نن ورځ په دنيا کښې ډېر اهميت لري سپکه ګوري او خاندي هغه په حقيقت کښې پخپل جهل او پخپله ناپوهۍ خاندي او په ځان پورې مسخرې کوي ځکه چه نن دغه علم د دنيا د ډېرو پوهانو توجه خپل ځانته را اړولې ده او د اقوامو په تاريخ کښې هم زيات دخل لري، همدغه علم په رڼا کښې د ژبو قرابت او نږدېوالی او د ملتو يو والی ځلېږي او ډېرې مفيدې نتيجې لاس ته راځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دغه موضوع کښې که زموږ تحقيقات مکمل نه وي او ځينې خبرو ته مو ګوته ونيول شي ښائي چه پوهانو زموږ سهوې د دغه ابتدائي حال لازمه وګڼي.

موږ بايد دې خبرې ته هم ملتفت اوسو چه د هرې ژبې په اشتقاقي مسايلو کښې د ډېرو پوهانو او لويو خلقو په نظرياتو او تحقيق کښې سهوې او غلطۍ پيدا کېږی او بې له رياضياتو په هر علم کښې ځينې داسې مسائل شته چه اعتراض او انتقاد ورباندې کېدی شي ځکه چه اکثره علمی مسايل اجتهادي وي او د اجتهاد په لاره کښې ارومرو کله کله سهوه او خطا پېښيږي مګر څومره چه يو عالم پخپلو نظرياتو کښې سهوه کېږي همدغومره يو منقد هم پخپل انتقاد کښې غلطيږي.

هر علم په ابتدا کښې د پوهانو ګمان بلل کېږي او ډېر منقدين لري مګر وروسته ورو رو زمينه مستعده کېږي او هغه مسايل چه په ابتدا کښې ئې منل ډېر ګران وي څه موده وروسته په آسانه منل کېږي او خلق ورته په ښه سترګه ګوري.

ډېر ځله يوه خبره د څو تنو په نظر کښې غلط معلوميږي مګر نور ډېر خلق ئې صحيح ګڼي او قدر ئې کوي نو هر کله چه هيڅ حقيقت په ټوله دنيا کښې بې اختلافه نه دی قبول شوی و دی شي چه دغه راز مسائل هم يو داسې حقيقت وی چه ځينې کسان به پکښې اختلاف لري لکه چه څه موده د مخه په يوه مجلس کښې له ما څخه پوښتنه وشوه چه (ښاغلی) له څه شي ځنې جوړ شوی يا اخستل شويدی او د دی کلمی ريشه به څه وي ما وويل چه دا لغت به له (ښه) او (اغلی) څخه جوړ شوی وی لکه چه (ښا پېرې) په اصل کښې (ښه پېری) وه او وروسته ښاپېرۍ شوېده، دا خبره د مجلس د خلقو خوښه شوه او اروېدونکی پرې زيات خوشحاله شوه ځکه چه (اغلی) په پښتو کښې د ښائسته او حسين په معنی د شعراْ په ديوانو کښې موجود لغت دی او (ښه) هم يوه کلمه ده چه زيات له صفت سره استعمالېږی لکه: ښه تور، ښه سپين، ښه ملا، ښه پوه، ښه ښايسته، ښه خوږ، ښه تريخ، او داسی نور ... چه پدې ټولو مثالو کښی (ښه) د روستی کلمی په معنی کښې زياتوالی او ډېروالی پيدا کوي او په دغه راز استعمال کښې پخپله کومه مستقله معنی نلري نو هر کله چه (اغلی) هم صفت دی او لمړی تورى ئی الف دی (ښه) سره په املا کښی هم مرکب شوی او په دی دوو کلمو کښې امتزاجی ترکيب داسی قوت وموند چه اوس سړی پرې د يوې کلمې ګمان کوی نو نظر دغه تحليل ته د دې کلمې اصلي معنی ښه ښايسته او ښه ښکلی دی.

دا خبره چه نشر شوه او په ځينو اخبارو کښې ورباندې تقريظ هم وشو له هرې خوا ورباندې په جرايدو کښې څه وليکل شوه او هر چا پکښې څه وويل، ځينو اصل مفکوره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېره خوښه کړه او دا بحث ئې يو علمي تحقيق او تدقيق وباله مګر په مثال باندې ئې اعتراض وکړ او وئې ويل چه (ښاپيرۍ) له فارسی (شاه پری) څخه جوړ شوی، ځينو نورو په اصل مفکوره باندی سخت اعتراض وکړ او وئې ليکل چه (ښاغلی) اوس هم په محاوره کښې د محترم او ښه سړی په معنی مستعمل دی نو دا کلمه له (ښه اغلی) څخه مرکبه ګڼل يوه سودا او ګمان دی.

دا راز کسان ګمان کوي چه يو غټ لغت به وار د واره همدغسی پيدا شوی وي لکه چه اوس پرې تلفظ کېږی او معنی بې هم په لمړی ورځ همدغه وه چه نن ئې لري نو د دې لامله چه دغسې کسان د کلماتو لفظی او معنوی تحول ته لږ څه ملتفت شي لازمه ده چه د دواړو رازو تحولاتو ځينې مثالونه وښيو مګر لمړی د ښاغلی په باب کښې څه خبرې کوو.

<u>ښاغلی:</u>

زما په ګمان له (ښه اغلی) څخه مرکب شوی او اصلی معنی ئې ښه ښکلی او ډېر ښايسته دی لکه چه په همدغه معنی د خوشحال خان او عبدالعظيم او نورو پخوانيو شعراً په ديوانو کښې څو څو ځايه راغلی لکه چه عبدالعظيم وائې: (خدای به ورکړی د جنت حوری ښاغلی) او په بل ځای کښې د جنت ښکلی ښاغلی هم شته او لکه چه د حورو او ښکلو صفت شويدی همدارنګه د خال او مخ په صفت کښې هم ويل شوی او د ګلونو ستاينه هم پرې شوېده لکه ښاغلی خال، ښاغلی مخ، ښاغلی ګل، يا داسی نور ...

نو دغه راز ادبي شواهد او مثال يو قوی سند دی چه ښاغلی په همدغه معنی معرفی کوی او د دې تائيد کوی چه دا کلمه له (ښه اغلی) څخه جوړه شوی او اصلی معنی ئې ښه ښکلی او ډېر ښايسته دی. وروسته ورو رو دغی معنی تغير او تحول قبول کړی ترڅو چه پدې وخت کښې د مطبوعاتو له خوا د محترم دپاره خاص کړشو او د ښايست د معنی هيڅ تصور پکښې نه کيږي.

دغه راز معنوی تحول په ډېرو لغاتو کښې ليدل کېږی او ډېر مثالونه لري چه (ښه) هم له همدغسې لغاتو څخه دی.

دا لغت که په مستقل ډول استعمال شی يعنې د يوه صفت د تاکيد او مبالغې دپاره ونه ويل شي نو اصل معنی ئې معنوی خو بی او ښه والی دی مګر خلق ئې د نن ورځې په محاوره کښې د (زيبائی) او ظاهري ښکليتوب په معنی هم استعمالوی ځکه چه دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

دواړه معنا ګانې ډېرې نږدې دي او په آسانۍ يوه معنی د بلې په ځای استعمالېدی شی.

په ډېرو ځايو کښې سړی له يوه او بل څخه اوري چه د يوه ښکلی مخ په ستاينه کښې وائي چه ډېرې ښې سترګې لري او ډېرې ښې شونډې ئې دي مګر غرض ئې زيبائي او ښايست وی همدارنګه ښه ګل او ښه کالی هم ښايسته ګل او ښايسته کاليو ته ويل کيږی.

کله چه مونږ وايو دا شی ډېر ښه ښکاری نو مراد ورځنې حسن او ښکليتوب وي نو څنګه چه (ښه) له معنوی ښه والی څخه ظاهری ښه والی ته انتقال کړی دی دغه راز ښاغلی هم له ظاهری ښکليتوب ځنې معنوی ښه والی ته تجاوز کړی او بله معنی ئې پيدا کړې ده، لکه پخپله (اغلی) چه اصلاً د ښايست په معنی دی او ځينو ځايو کښې د معنوی ښه والی دپاره هم استعمال شويدی.

سړی چه د پښتو دا څو لغتونه لکه: ښاغلی، اغلی، پېغله يا داسې نور په نظر کښې ونيسي هغه پوهېدلی شی چه د دی لغاتو په خته کښې د ښکليتوب معنی اغږلې ده او د پېغلتوب وخت د همدی لامله چه د حسن او ښايست د کمال او تازګۍ زمانه ده د پېغلتوب په نامه يادېږي او په همدغه لحاظ جنۍ ته په دغه وخت کښې پېغله وائي که لږ څه دقت وکړو ښکلی هم په لفظ او معنی کښې دغو لغاتو ته ډېر نږدې دی او اشتقاقی علاقه ورسره لری ځکه چه (ك - غ) داسې توري دي چه په مستقيم يا غير مستقيم طور يو په بل بدلېږی او الف هم له لوېدونکو تورو څخه دی چه زياتوالی او کموالی ئې څه تاثير نلری نو ويلی شو چه (ښکلی) او (ښاغلی) له يوې نيلې او ريښې څخه پيدا شوی او لفظاً او معناً نژدېوالی لری.

دغسې ډېر غټ لغتونه په ژبه کښې شته چه اوس مونږ تصور کوو چه په لمړی ورځ به همدغسې پيدا شوی وی او کومه اشتقاقی لاره به ئې نه وي طی کړی مګر د ژبو پوهان هېڅ کله پدې باندې نه قانع کيږی او پوهيږي چه د هرې ژبې لمړی لغات ډېر بسيط و، چه له دوو يا دری تورو څخه ئې تجاوز نه کاوه، وروسته ورو رو حروف او توري زيات شوي او يوې کلمې له بلې سره ترکيب موندلی دی نو داسې هېڅکله نشی کيدی چه ښاغلی به وار د واره همدغسې پيدا شوی وی او د ترکيب يا اشتقاق لاره به ئې نه وی طی کړی. د دغه علمی اساس په ډاډ مونږ ويلی شو چه (ښايست) هم لکه ښاغلی له دوو جزو څخه مرکب دی چه يو جزئی (ښه) او بل جز ئې له (ايسېدل) څخه ماخوذ دی ځکه چه ايسېدل د نمايش او نمودن معنی لری او ښايسته هم د خوشنما په معنی راځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته ښائي چه د لنډ نظر خاوندان وار د واره ووائي چه په ښایست او ښایسته کښې نو (ت) له کومه شوه مګر مونږ د لغوي څېړنې د بدلېدونکو تورو په بحث کښې ويلی دی چه (د- ت) يو له بله بدلېږی او ډېر مثالونه لری نو کېدی شی چه د ابسېدل دال په (ت) بدل شوی وی یا (ت) د تلفظ په اقتضا پکښې زياته شوی وی لکه چه په (ایسی - را ایسی) کښې ایسته، را ایسته ویل کېږی یا د اوسېدل په مصدر کښې استېدل هم وائی.

برسېره پدې ځینې نور مثالونه هم شته چه د (ت) زياتوالی ښئي لکه د اوچت په کلمه کښې چه په سانسکرت کښې (ت) نشته او (اوچ) ويل کېږی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو او سانسکرت

دا خبره اوس هېڅ غرابت نلري چه پښتو د اريائي ژبو څانګه او پښتانه د اريا د لوی ټبر يوه پخه کورنۍ ده مګر د دې خبرې شواهد او دلايل پيدا کول اوس هم له ابتکاراتو څخه شمېرل کېږي او هر څوک ورسره لږه ډېره دلچسپي لري.

پښتو اريائی ژبه ده او په اريائي ژبو کښې له سانسکرت سره ډېر قرابت لري، ځينې کسان چه په ژبو کښې عمومی مطالعه لري او د ژبو پوهان بلل کېږي هغوی لا پښتو او فارسي، هندی او اوستائي يا دا راز نورې ژبې د سانسکرت څانګې او ښاخونه بولي چه د اريائي جنوبی په نامه يادېږي.

که مونږ د لغاتو مقابله او مقايسه شروع کړو ډېر زيات لغتونه مومو چه په پښتو، سانسکرت او فارسی کښې عيناً يا په لږ تغير مستعمل دي او د دغو ژپو ډېر قرابت او نزدېوالی ثابتوي مګر کوم قرابت چه پښتو ئې له سانسکرت سره ښکاره کوي فارسی ئې په هغه اندازه نلري او د يوې عمومی مقايسې په اثر کښې ويلی شو چه پښتو او سانسکرت پخپل مينځ کښې ډېر قوی اخوت لري او يوه مشترك اصل ته ئې نسبت کېږي چه سړی په فارسی او سانسکرت کښې دغه راز خپلوی نشي پيدا کولی بلکه په ښاخونو کښې د يوې څانګې نسبت لري.

دا خبره ښائي چه يوه غټه دعوه تلقی شي مګر اثبات ئې ډېر آسانه دی او قوی شواهد پيدا کېږي چه بايد دا خبره ومنل شي.

که مونږ ځينې سانسکرت لغتونه فارسی ته ورته دی او ځينی پښتو ته بلکه پدې باب کښې د ژبې قالب او چوکاټ په نظر کښې ونيسو يقين به وکړو چه فارسی هغه مشترك صفات چه سانسکرت او پښتو ئې لری اکثريه له لاسه ورکړيدی او په رښتيا د دې دواړو ښاخونو په مقابل کښې ديوی څانګی مثال او حيثيت لری.

وګورئ! د تذکير او تانيث فرق چه په پښتو او سانسکرت يا ځينې نورو اريائي ژبو کښې شته د نن ورځې په فارسی کښې نه ليدل کېږي. دغه اعرابی او حرفی تغير چه په پښتو کښې د ځينې عواملو او مغيره حروفو په سبب پېښيږي او د پښتو په ګرامر کښې زياته

(c) ketabton.com: The Digital Library

برخه لري په سانسکرت کښې هم شته او په فارسی کښې ئې نه وینو. فعلی صیغې هم په سانسکرت کښې لکه پښتو زیاتې دي چه په فارسی کښې هغومره نشته.

څنګه چه په پښتو کښې ابتدا په ساکن عمومیت لري او په ډېرو کلماتو کښې لمړی توری ساکن وی په سانسکرت کښې هم دغه خاصه موجوده ده او همدغسې عمومیت لري مګر په فارسی کښې په ساکن باندې ابتدا نشي کېدی.

ځینې تورې چه په پښتو کښې شته او فارسی ئې نلری لکه: ډ، ړ، ټ، ڼ - او د پښتو په لغاتو کښې لویه برخه لري په سانسکرت کښې هم شته او په دغو ردیفو کښې ډېر لغات هم لري نو ویلی شو چه د پښتو او سانسکرت لغوي قرابت هم نسبت فارسی ته ډېر قوی او مکمل دی.

ډېر لغات شته چه په پښتو او سانسکرت کښې عیناً بې له څه تغیره مستعمل دي او په ځینو کښې لږ څه حرفي یا حرکتي تغیر هم راغلی دی چه دلته ئې مثالونه له (۲) مادو لاندې ښودل کېږی.

الف: هغه لغتونه چه بې له څه تغیره په دواړو ژبو کښې مستعمل دي.

	پښتو	سانسکرت	فارسی
(۱)	انګار	انګار	اخګر
(۲)	سالو	سالو	چادر سرخ زنانه
(۳)	پتنګ	پتنګ	پروانه
(۴)	سنګار	سنګار	آرایش
(۵)	چندڼ	چندڼ	صندل
(۶)	هټی	هټی	دکان
(۷)	مل	مل	همراه
(۸)	کوټ	کوټ	قلعه
(۹)	ګړی	ګړی	ساعت
(۱۰)	لونګ	لونګ	میخك
(۱۱)	نل	نل	نی
(۱۲)	تالو	تالو	کام
(۱۳)	ارهنډه	ارهنډه	بید انجیر

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۴)	جړاو	جړاو	مرصع
(۱۵)	سنګر	سنګر	کمین
	<u>پښتو</u>	<u>سانسکرت</u>	<u>فارسی</u>
(۱۶)	کلال	کلال	کلال
(۱۷)	نیل	نیل	نیل
(۱۸)	نیك	نیك	نیك
(۱۹)	اتوار	اتوار	ادینه، شنبه
(۲۰)	شال	شال	شا – چادر زنانه
(۲۱)	غوا	غوا	مادګاو
(۲۲)	سنډه	سنډه	ګاومیش
(۲۳)	تیل	تیل	تیل
(۲۴)	پټو	پټو	پتو
(۲۵)	رسۍ	رسی	رسن، ریسمان
(۲۶)	دروه	دروه	خدعه
(۲۶)	رس	رس	اذوقه
(۲۸)	تول	تول	وزن
(۲۹)	ستوان، ستو	ستوان	آرد ګندم بریان
(۳۰)	سلائی	سلائی	سرمه چوب
(۳۱)	کروړ	کروړ	کرور (ده ملیون)
(۳۲)	تپاك	تپاك	شوق
(۳۳)	چل	چل	چل - فریب
(۳۴)	جړۍ	جړی	هفته باران
(۳۵)	جنجال	جنجال	جنجال
(۳۶)	پت	پت	آب، ابرو
(۳۷)	ماما	ماما	ماما
(۳۸)	ګریوان	ګریوان	ګریبان
(۳۹)	آپت(۱)[1]	آپت	آفت

[1] - دا کلمه په سانسکرت او پښتو دواړو کښې شته او یوه معنی لری ځوک ئی چه له اصالت څخه خبر نه وی هغه به ګمان کوی چه له عربی آفت څخه مقغنه ده – په زړه فارسی کښې هم آګفت همدغه معنی لری.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۴۰) پلنګ، پالنګ	پلنګ	چارپائی
(۴۱) وار	وار	بار (دفعه)

ب: هغه لغتونه چه په پښتو او سانسکرت کښې په لږ تغير ليدل کېږي:

دغه راز لغتونه موږ په دوو برخو ويشو چه د لفظی او معنوی تغير په عنوانونو بېلېږي يعني ځينې لغات دي چه په پښتو او سانسکرت کښې ئې د تلفظ په لحاظ څه فرق پيدا کړی دی مګر معنی ئې يوه ده لکه (ډيوه) چه په سانسکرت کښې (ډيوا) ويل کېږي او معنی ئې همدغه چراغ دی چه په پښتو کښې ئې لري، مګر په لفظ کښې دومره شويدی چه (الف) يې په (ه) تبديل موندلی او دغه راز ابدال د پښتو او سانسکرت په ډېرو مشترکو لغاتو کښې امثال او نظائر لري او د پښتو پخپل مينځکښې هم واقع شويدی يعنی (اديره- هديره- اکی- هکی- ارومرو- هرومرو) په دواړو تورو ويل کېږي.

ځينې نور لغتونه دي چه د تلفظ په لحاظ پدې دواړو ژبو کښې هيڅ تغير نلري مګر د معنی په اعتبار ئې څه تحول قبول کړی وی لکه: (کال) چه په سانسکرت او پښتو دواړو کښې په يوه تلفظ موجود دي خو په معنی کښې ئې د تخصيص او تعميم له حيثه فرق پيدا کړی دی ځکه چه کال په سانسکرت کښې مطلق (وخت) ته وائي او په پښتو کښې د فارسی سال په معنی دی چه يوې محدودې او معينې زمانې ته ويل کېږي او عموميت ئې په تخصيص بدل شويدی.

د پښتو کله هم له کال څخه اخستل شويدی او له (نور کله) يا (هر کله) څخه هم معلومېږی چه کله د مطلق وخت په معنی استعمالېږي او په تکراری صورت کله کله هم دغه معنی لری.

هر کله چه دا دواړه رازه لغتونه وپېژندل شوه اوس ئې نمونې او مثالونه وګورئ!

غر: دا لغت په همدغه معنی په سانسکرت کښې (ګر) ويل کېږی چه په فارسی ئې (کوه) بولي- دا دوه توری (غ – ګ) په پښتو لغاتو کښی هم يو په بل بدلېږی لکه: کارغه، کارګه- پرتوغانې، پرتوګانې او په سانسکرت کښې نور هم ډېر لغتونه پيدا کېږي چه له پښتو څخه ئې د همدغه تورو د ابدال په سبب لږ لفظي تغير پيدا کړی او معنی ئې هماغه ده چه په پښتو کښې ئې لري، لکه چه له روستيو مثالو څخه پخپله معلومېږی.

جغ: په سانسکرت کښې (جګ) ويل کېږي او همدغه معنی لری په فارسی ئې (يوغ) بولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګرونج: چه په پښتو کښې د ګړيو ايښودلو ځای ته وائي او په فارسی ئې (ګروچی) بولي په سانسکرت کښې ورته (غرونجا) وائي.

غوندی: دا لغت هم په سانسکرت کښې (ګون) وايه شی او همدغه معنی لري چه په پښتو کښې ئې غوندی لری او په فارسی ورته (ګونی) وائي چه د غلو او دانو اچولو مخصوص ظرف دی.

د دی کلمی روستی توری (د – ی) هم له هماغه لوېدونکو تورو څخه دی چه زياتوالي او کموالي ئې په ځينو لغاتو کښې ګورو مګر د معنی په تغير کښې ئې څه تاثير نه وی کړی.

ګونګړی: په سانسکرت کښې (غونګنی) همدغه معنی لری چه وېشېدلی حبوبات ورځنې مراد دی.

ګڼ(٢)[2]: د انبوه په معنی دی چه په سانسکرت کښې (غن) ويل کېږی.

کنډ: په سانسکرت کښې (خنډ) او په فارسی کښې ورته (ګند) وائي چه (خ، ك) پکښې يو له بله بدل شويدی، او نور مثالونه هم لری.

کټ: دا لغت هم په سانسکرټ کښې (خټ) لوستل کېږي چه په فارسی کښې ورته چارپائی وائي.

ماکو: چه په فارسی کښې هم مستعمل دی او د جولايانو مخصوصه آله ده په سانسکرت کښې ورته (ماخو) وائي او همدغه معنی لری.

لوخړه: په پښتو کښې زيات او غليظ دود ته ويل کېږی چه په سانسکرت کښې (لوخ) ورته وائي او ويلی شو چه (لوګی) هم له (لوخ) سره اشتقاقی مناسبت لري.

سنګتيا: په سانسکرت کښې (سنخيا) همدغه معنی لری چه په پښتو کښې ئې سنګتيا لری او دواړه د يوی ريشی څخه ماخوذ معلومېږی(٣)[3].

شونډه: د سانسکرت (هونټ) همدغه معنی لری چه په پښتو کښې ئې شونډه لری او په فارسی ورته لب وائي.

ګاونډی: دا لغت په سانسکرت کښې (ګاونټی) ويل کېږي چه په فارسی ئې همسايه بولي(۴)[4].

---

[2]- له دغو پنځو مثالو څخه معلومېږی چه (غ، ګ) په پښتو او سانسکرت کښې ډېر ځايونه بدل شويدی.

[3]- د سانسکرت او پښتو له دی څو لغتونو لکه: کټ، خټ- کنډ، خنډ- ماکو، ماخو- سنګتيا، سنخيا- لوګی، لوخ- څخه معلومېږی چه (ک، خ، ګ) په دی دواړو ژبو کښې د ابدال ډېر مثالونه لری.

[4]- شونډه او هونټ- ګاونډی او ګاونټی د (ت–د) ابدال په پښتو او سانسکرت کښې ښئی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

واټ: د جادې او لارې په معنی دی چه په سانسکرت کښې ورته (باټ) وائي.

والۍ: چه ځینې پښتانه ئې له غوږ سره یو ځای هم استعمالوی او غوږ والۍ ورته وائي په سانسکرټ کښې ئې (بالۍ) بولي(۵)[5].

بڼ :په پښتو کښې ځنګله ته وایي چه په سانسکرت کښې (بن) همدغه معنی او لږ لفظي تغیرلري- په زړه فارسي کښې بن باغ ته وایي او بنوان باغوان ته ویل کېږي.

لس: دا کلمه چه یو مخصوص عدد ته وائي په سانسکرت کښې ورته (دش – دس) ویل کېږی- لس او دش که څه هم په ظاهر کښې لرې ښکاره کېږي ځکه چه یو توری ئې هم سره شریك نه دی مګر څوك چه د حروفو تغیر او تبدیل سره اشنا وي هغه به یقین وکړی چه دا دوه لغتونه په اصل کښې یو لغت دی او څه ډېر لرېوالی نلری ځکه چه (ش – س) هر وخت یو په بل بدلیږي او ډېر مثالونه لري چه د لغوی څېړنې د بدلېدونکو تورو له عنوان لاندې وښودل شوه.

همدارنګه (د – ل) هم په ځینې پښتو او فارسی لغاتو کښې داسې معلومېږی لکه چه یو په بل بدل شوی وی لکه (لیدل، دیدن- لاس، دست- پلار، پدر) او داسی نور ...

په پښتو او سانسکرت کښې هم دغه دوه توری سره بدلیږی لکه چه له دې وروستی مثال څخه هم معلومیږی.

لیور: په پښتو کښې د مېړه ورور ته ویل کیږي چه په سانسکرت کښې (دیور) ورته وائي چه له پښتو سره یې د (د – ل) له ابدال څخه نور څه فرق نلري.

جنۍ: په پښتو کښې هماغه معنی لری چه په فارسی کښې ئې (دختر) لري مګر په سانسکرت کښې ئې لږ معنوی تحول کړی او بې له کوم حرفی تغیره ښځې ته جنی وائي یعنی دی لغت په پښتو او سانسکرت کښې یوازې معنوی تحول کړی او توری ئې په یوه حال پاته دی.

ناوی: دا لغت چه د عروس په معنی دی او په یوه مخصوص وخت او حال کښې ښځې ته وایه شی په سانسکرت کښې دیوه توری په تبدیل یعنی (ناری) مطلق ښځې ته وائي او تعمیم لری.

شپه: په سانسکرت کښې (شپا) ویل کیږي چه په فارسی ورته شب وائي- دغسې مثالونه چه په پښتو کښې دیوه لغت اخر توری (ه) وی او په سانسکرت کښې په الف ویل

---

[5] -والۍ او بالۍ- واټ او باټ د (و – ب) ابدال په پښتو او سانسکرت کښې ښکاره کوی- دا دواړه توری د پښتو پخپل کور کښې هم یو له بله بدلېږی لکه: ویاله، بیاله- وېره، بېره یا داسی نور.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېږی. یعنی روستی توری الف وی زښت ډېر دي چه ځینې نمونې ئې په روستیو مثالو کښې ښودل کېږی.

پاره: چه په پښتو کښې د سیماب په معنی دی په سانسکرت کښې (پارا) ویل کېږی.

ډیوه: چه د چراغ معنی لری په سانسکرت کښې ئې (ډیوا) بولي.

پنجره: چه په فارسی کښې ورته قفس وائي په سانسکرت کښې (پنجرا) لوستل کېږی.

پوره: د مکمل او تام په معنی دی په سانسکرت کښې (پورا) وایه شي.

مېله: دا لغت چه په پښتو او فارسی دواړو کښې یو راز مستعمل دی په سانسکرت کښې په همدغه معنی (میلا) ویل کېږي.

تامبه: په پښتو کښې سوته وائي چه په سانسکرت کښې ورته (تامبا) وائي.

تاڼه: چه په پښتو کښې عام او معروف لغت دی په سانسکرت کښې (تهانه) ویل کېږی او همدغه معنی لري.

دغه راز مثالونه چه یو لغت په سانسکرت کښې په (ه) ویل کېږي او په پښتو کښې (ه) له تلفظ څخه لوېدلی وي ډېر دي چه نمونې ئې په روستیو مثالو کښې ښیو.

سمبالول: د انتظام معنی لري چه سامانول هم ورته وائي، په سانسکرت کښې په لږ لفظي تغیر (سمبهالنا) همدغه معنی لری یعني وروسته تر (ب) یو بل توری لری چه هغه (ه) ده مګر پوره تلفظ پرې نه کېږي.

لکه چه په پښتو کښې د مصدر روستی توری (ل) وي په سانسکرت کښې (نا) د مصدر علامه ده لکه (پالل) چه (پالنا) ویل کېږي.

سد: اصلی معنی ئې عقل او هوش دی که څه هم ځینی پښتانه ئې په بله معنی استعمالوی لکه چه وائي: بی سده غوښې وې- او غرض ئې ډېروالی یا ښه والي وی- په سانسکرت کښې هم په همدغه اصلی معنی(سدهـ) مستعمل دی چه په اخر توری یعنی (هـ) پوره تلفظ نه کېږي.

موټ: چه د حبوباتو یو قسم دی او ځینو حیواناتو ته ورکول کېږی په سانسکرت کښې (موټهـ) په خفیفه (هـ) ویل کېږي.

مېښه: په سانسکرت کښې (مهیښ) لوستل کیږي.

پاله: چه په پښتو کښې ورته (کرکې) هم وائي چه له کرلو څخه ماخوذ معلومېږی په سانسکرت کښې (پهال) ورته وائي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پلي: چه په پښتو او فارسی دواړو کښې په یوه معنی مستعمل دی په سانسکرت کښې (پهلی) همدغه معنی لري.

پېړی: دا لغت د پښتو پخوانی لغت دی چه د څوکۍ په شان یوه واړه کټکی ته ویل کېږي لکه چه رحمان بابا وائي:

د پالنګ او د پېړی حاجت څه نشته
د یارانو نشستن د زړه په تخت دی

په سانسکرت کښې هم (پېړهی) همدغه شی دی، او ډېر لږ لفظي تغیر لري یعنې یوه خفیفه (ه) پکښې زیاته ده.

میاست: چه ځینی پښتانه ئی (میاشت) بولی په سانسکرت کښې (ماس) ورته وائي- روستی توری یعنی (ت) خو مونږ دمخه ووېل چه وروسته تر (س) او ځینې نورو تورو زیاتېږی او اساسی حرف ورته نه ویل کېږی (ی) هم یو غیر اساسي حرف دی چه د کلماتو په بېلولو او پردی کولو کښې ئې کموالی او زیاتوالی څه تأثیر نلری.

نمر: په پښتو کښې (لمر، نمر، مر) همدغه یوه شی ته وائي چه په فارسی او سانسکرت کښې ورته (مهر) وائي او د پښتو (مر) ورته ډېر نږدی معلومېږی بلکه یو شی بلل کېږی ځکه چه دغه (ه) په سانسکرت کښې ډېر خفیف تلفظ لری لکه چه مخ کښې مو هم ووېل او ډېر مثالونه مو راوړل چه د پښتو او سانسکرت ډېر مشترك لغتونه د دغسی (ه) په کموالی او زیاتوالی لږ څه فرق پیدا کوي.

اوچت: په سانسکرت کښې ئې اوچت لری- د پښتو (چت) چه د سقف معنی لری هم له اوچت څخه اخستل شویدی.

ځنګل: چه په فارسی ئې جنګل بولی په سانسکرت کښې هم ورته (جنګل) وائي- دغه راز نور کلمات هم شته چه په پښتو کښې په (ځ) او په سانسکرت کښې په (ج) ویل کېږي چه ځینې نمونې ئې دلته ښیو:

ځمکه: چه مځکه هم ورته وائي په سانسکرت کښې ئې (جماه) بولی او د (ځ- ج) ابدال په دې دواړو ژبو کښې ښئې.

ورځ: دا لغت په پښتو کښې یو بل صورت هم یعنی (روځ) هم لوستل کېږی او ځینی پښتانه ئې (وریځ) هم بولی چه په دوو لهجو کښې (و) د مخه دی او په یوه لهجه کښې (ر) د مخه ده، په سانسکرت کښې (روج) په همدغه معنی دی چه لکه (ځمکه) د (ځ، ج) ابدال ښئي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبه: په دې لغت کښې درې لهجې موجودې دي چه څوك ئې (ژبه) او څوك ئې (زبه) او ځينې (جبه) وائي- په سانسکرت کښې هم دا لغت په دوو لهجو ليدل کېږی يعنې (جبها) او (جوها) دواړه تلفظونه پکښې شته لکه چه په فارسی کښې (زبان) او (زبون) دوه تلفظ پکښې موجود دی نو د پښتو دا يوه لهجه (جبه) له سانسکرت سره زيات قرابت او نزديوالی لري.

سل: چه يو معين عدد دی او په فارسی ئې (صد) بولي په سانسکرت کښې ورته (ست) وائي چه د (ت- ل) په ابدال ئې يو له بله فرق پيدا کړيدی لکه چه د پښتو (ست) او د فارسی (سلا) هم همدغه راز فرق لري او ويلی شو چه په پښتو کښې (پلار) او په سانسکرت کښې (پتری) هم د دغه ابدال مثال دی.

اوسپنه: په سانسکرت کښې ورته (ايس) وائي او معلومېږی چه د دواړو لغتونو اصل يو دی.

نوم: لکه چه په فارسی ئې (نام) بولي په سانسکرت کښې هم (نام) ورته وائي چه له پښتو نه څه ډېر لرېوالی نلري.

نوی: په فارسی او سانسکرت دواړو کښې ورته (نو) وائي او ويلی شو چه د پښتو (ناوی) به هم له نوی څخه ماخوذوي ځکه چه هغه هم نوی کاله ته راځی او هر څه ئې نوی وي.

نژدی: چه نژدی هم وائي او په فارسی ئې (نزديك) بولی په سانسکرت کښې (نيد) ويل کيږي.

درې: په سانسکرت کښې (ترې) ويل کيږي او بې له دې نه چه (د- ت) پکښې يو له بله بدل شويدی نور څه فرق نلري- دغه راز ابدال د پښتو پخپل کور کښې هم شته لکه زبات او زباد- د فارسی (مادر) او د سانسکرت (ماتری) هم د همدغه ابدال مثال دی.

اوبه: په سانسکرت کښې ورته (اپ) وائي.

برېت: چه په فارسی ئې (بروت) بولي په سانسکرت کښې ورته (بهرودت) وائي چه يو له بله ماخوذ معلومېږي.

کوتره: د فارسی (کبوتر) د پښتو کوتره او د سانسکرت (کبوت) دری واړه داسې لغتونه دي چه اصل ئې يو معلومېږی.

نوك: دا کلمه هم په سانسکرت کښې (نکهه) ويل کيږي چه په اخر توری باندې پوره تلفظ نه کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مستې: په فارسی ئې (ماست) بولي او په سانسکرت کښې ورته (مستو) وائي چه هېڅوك ئې له نزدېوالی سترګی نشی پټولی.

شولې: په سانسکرت او فارسی کښې ئې (شالی) بولي.

پڼه: چه په فارسی ئی (پايزار) بولی د سانسکرت له (پنهی) سره ډېر نزدې ښکاري.

تبه: په سانسکرت کښې ورته (تپ) وائي چه په پښتو کښې د حرارت په معنی دی او ويلی شو چه (تبه) او (تپ) به يو له بله جوړ شوی وي.

تپوس: څوك چه د دې لغت له اصل څخه خبر نه وي ښائي چه هغه دا ګمان وکړي چه له عربی (تفحص) څخه جوړ شوی او مغنن شويدی مګر حقيقت داسې نه دی ځکه چه دا لغت په اريائي ژبو کښې مشترك اصل لری چه په سانسکرت کښې (تپاس) په فارسی کښې (پرس- پرسان) او په پښتو کښې تپوس ويل کېږي مګر هغه قرابت چه تپوس او تپاس يو له بله لری فارسی ئې ورسره په هغه اندازه نلري.

برو: يا برهو چه ګرم او تاوده باد ته وائي په سانسکرت کښې ورته (پروا) وائي چه د فارسی (پروان) او د پښتو (پرمان) هم له همدغې ريشې ماخوذ معلومېږي.

دوړی:چه ګرد او خاکباد ته ويل کېږي په سانسکرت کښی (دهور) ورته وائي.

چتری: په سانسکرت کښې ئې (چهتری) بولی او يوه خفيفه (ه) پکښې زياته ده.

څر: چه ځينی پښتانه ئې (څړ) وائي په سانسکرت کښې (چر) ويل کېږی.

چرګ: په پښتو کښې هغه حيوان ته وائي چه په وچولی کښې سپينوالی لری او ځينی پښتانه ئی (چرګی) هم بولی چه په سانسکرت کښې ورته (چرکا) وائي.

ځوم: لکه ځمکه چه په سانسکرت کښې (جماه) بولی ځوم ته هم په سانسکرت کښې (جمای) وائي.

پالل: دا مصدر په فارسی په پرورش نمودن باندې ترجمه کېدی شی چه په سانسکرت کښې (پالنا) همدغه معنی لری- هر کله چه په دې لغت کښې د پرورش او تربيت معنی پرته ده نو سړی ويلی شی چه د (پلار) کلمه به هم له همدغی کلمې څخه جوړ شوی وی.

ډله: د جمعيت په معنی ده او په سانسکرت کښې په ډېر لږ لفظی تغير (ډل) ويل کېږی او همدغه معنی لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مور: دا لغت هم په ډېرو اريائی ژبو کښې په لږ لفظي تغير ليدل کېږي اوويلی شو چه د سانسکرت (ماترى) د انګليسی (مدر) د فارسی (مادر) او د پښتو (مور) له يوه اصل څخه جوړ شويدي.

پلار: په سانسکرت کښې ئې (پترى) او په فارسی ئې (پدر) بولي.

سا: په سانسکرت کښې (سانس) د همدغه معنی لری.

سکه: د عياني په معنی دی يعنی هغه ورور يا هغی خور ته ويل کېږي چه له مور او پلاره وی او په دواړو اصلونو کښې شريك وی- په سانسکرت کښې (سکا) هم همدغه معنی لري او خپله اشتقاقی علاقه ورسره ښئي.

پاڼه: چه په فارسی (برگ) بولی په سانسکرت کښې ورته (پنا) وائي.

هنجه: په سانسکرت او فارسی دواړو کښې ئی (هنگ) بولي.

مېږ: چه ځينی پښتانه ئې مګ لولی او مؤنث ئی مېږه او مېګه راځی په سانسکرت کښې ورته (ميخ) وائي چه لکه سنګتيا او سنخيا د (ګ – خ) ابدال ښئي.

منل: په سانسکرت کښې (مانا) د منلو په معنی دی او لکه چه د پښتو مصدرونه په (ل) تمامېږي د سانسکرت مصادر په (نا) باندی اتمام مومی لکه (سمبهالنا) او (پالنا) چه د سمبهالولو او پاللو په شان مصدرونه دی او په هماغه معنی دی.

مندری: دا لغت که څه هم اوس دومره ډېر نه اروېدل کېږی او زيات پښتانه (والیـ) يا غوږ والیـ ورته وائي مګر د پښتو صحيح لغت دی چه له محاورې نه لاتر اوسه نه دی لوېدلی او اوس هم ځينې پښتانه وائي چه په غوږ کښې ئې مندریـ اچوم او د ځينو ښځو نوم مندریـ وي ځکه چه په پښتو کښې د اکثرو ښځو نومونه لکه: اوریـ، غوټیـ، يا داسی نور ... د زيوراتو او ګاڼو له اقسامو څخه وی او مندریـ هم په همدغه لحاظ د ښځو نوم اېښودل کېږی په سانسکرت کښې (مورندی) هم همدغه معنی لری او دواړه د يوی ريشې څخه ماخوذ ايسی.

نته: يا نتکیـ چه په پزه کښې ځوړندېږی او پښتانه ئې زښت ډېر خوښوی او مينه ئې پرې راځی لکه چه له دی لنډیـ نه معلومېږی:

ستا په نتکیـ کښې شيطان ناست دی هره شبېه مې ستا خولګیـ ته لمسوينه

په سانسکرت کښې ئې هم (نتهه) بولي چه په تلفظ کښې ئې ډېر لږ فرق محسوسېږی.

ندرور: چه په فارسی ئې (ننو) بولي په سانسکرت کښې ورته (نند) وائي او دری واړه لغتونه د يوی کورنیـ معلومېږی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لېمبو: په سانسکرت کښې ئې (نېبو) بولی چه له لېمبو او لېمو سره ډېر نزدېوالی لري.

کوډې: د سحر او جادو په معنی په پښتو کښې مشهور لغت دی او هغه خوك چه دا کار کوی (کوډګر) ورته وائي- په سانسکرت کښې (کدهـ) د کوډو په معنی دی او په ريشه کښې ورسره ډېر نزدی اېسي.

کوهی: دا لغت په سانسکرت کښې (کوا) ويل کېږی او د (چاه) په معنی دی.

ګازره: چه ځينی پښتانه ئې (زردکه) بولی په سانسکرت کښې (ګاجر) ويل کېږي.

مخ: په لږ لفظی تغير سره په سانسکرت کښې مخ ته (موخ) وائي چه يو له بله ماخوذ معلومېږي.

له دی پورتنيو مثالونو څخه به د پښتو او سانسکرت لغوی قرابت تر يوه حده ښکاره شوی وی- که مونږ د پښتو ژبې خپلوی له ځينې نورو آريائي ژبو سره مقايسه کړو ښائي چه ځينې لغتونه به پيدا کړو چه د پښتو او يوی بلی اريائي ژبې قرابت وښئي مګر په دغه اندازه نه ځکه چه ژبې هم لکه ملل او اقوام پخپل مينځکښې متفاوت قرابت لری او د همدغه قرابت په اندازه په لغاتو او عمومی صفاتو کښې هم خپل نزدېوالی او شباهت ښئي. په هغه اندازه چه اريائي ژبې پخپل کور کښې يو له بله خپلوی لری له سامی ژبو سره ئې نه لري مګر څه نه څه نزدېوالی پکښې لېدل کېږي او داسی نه کېږي چه يو له بله په هېڅ شی کښې شباهت ونلری.

کوم قرابت چه اريائي ژبې يو له بله لري هغه هم متفاوت دی. هغه کسان چه په ژبو کښې عمومی مطالعه لري او د ژبو پوهان ورته ويل کېږی هغوی په اريائي ژبو کښې پښتو، سانسکرت، فارسی، اوستا، او ځينې نورې ژبې يو له بله ډېرې نژدی ګڼی او ډېره خپلوی ئې ښئي.

پښتو او فارسی:

په پښتو او سانسکرت خو څه نه څه خبرې وشوې اوس به د پښتو او فارسی لغوی نزدېوالی او قرابت لږ څه څرګند کړو ځکه چه دا دواړه ژبې هم لکه نورې اريائي ژبې پخپله مينځکښې قرابت لری چه ځينی لغات په دواړو ژبو کښې عيناً بې له تغير او تبديله مستعمل دی او ځينی په لږ لفظی يا معنوی تغير مشترك معلومېږی چه دلته ئې ځينې نمونې او مثالونه ښيو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

سور: لکه چه په پښتو کښې یوه مخصوص رنګ ته وائي او د پښتو په محاوره او قاموس کښې اصلي ځای لري، په فارسی قاموس (برهان قاطع) کښې هم په همدغه معنی قید دی. د همدی لامله (سور ګل) ګل سوری بولي او (لاله سوری، شراب سوری) په همدغه لحاظ ویل کیږی.

تلوسه: دا لغت د اضطراب او ناقراری او زیات انتظار په معنی د پښتو په محاوره کښې مستعمل دی او په فارسی قاموس کښې هم په همدغه معنی قید دی که څه هم د نن ورځې په فارسی تحریر او ادبیاتو کښې ئې نه مومو.

جغندر: د لبلبو په معنی په پښتو او فارسی دواړو کښې شته او هېڅ فرق نلری- هر کله چه په پښتو او فارسی کښې ډېر لغتونه لکه: ګل، آسمان، باد، هوا او داسې نور په یوه معنی مستعمل دي چه ځینې د دې دواړو ژبو د اختلاط او ګډون په سبب او ځینې د اصل او اساس د قرابت او نزدیوالی له کبله په دواړو ژبو کښې په مشترک ډول ویل کیږي نو دغه برخه به پرېږدو او هغه مثالونه به وښیو چه په دواړو ژبو کښې په څه لفظی تغیر مستعمل دي او داسې معلومیږي چه دواړو صورتو له یوه اصل څخه تحول کړیدی لکه دا لاندینی مثالونه:

سپین: دا لغت په فارسی کښې (سپید) لوستل کیږی چه له سپین څخه ماخوذ معلومیږی.

رسی: له رسن سره چه په فارسی کښې ریسمان هم ورته وائي لغوی قرابت لری.

تبر: په فارسی کښې (تبار) هم په همدغه معنی دی او د دواړو لغتونو اصل یو ښکاری.

باتنګڼ: چه په پښتو کښې بانجانو ته وائي په فارسی کښې (باتنګان) هم همدغه معنی لری لکه چه په برهان قاطع کښې قید دی.

سکاره: چه د نن ورځې په فارسی کښې ورته (ذغال) وائي په فارسی قاموس کښې (سکار) په همدغه معنی قید دی.

کټ مټ: په فارسی کښې (کت مت) همدغه معنی لری لکه چه په پښتو کښې ئې کټ مټ لری.

مرغه: د فارسی (مرغ) سره په معنی کښې یو والی او په لفظ کښې نزدیوالی لری.

غوړ: په برهان قاطع کښې (غول) د غوړ په معنی لیکل شویدی او د (اسبغول) په تحلیل کښې هم ویل شویدی چه د دغه بوټی پاڼی هم لکه د آس غوړونه داسی وی نو ځکه ورته اسبغول وائي یعنی دا لغت ترکیبی لغت دی چه یو جزئې اسپ او بل جز ئې (غول) دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

غویی: یا غوا چه د نن ورځې په فارسی کښې ورته (ګاو) او (مادګاو) وائي په ځینو فارسی قاموسونو کښې (غاو) هم په همدغه معنی لیکل شوی نو ویلی شو چه (ګاو) هم له (غاو) څخه جوړ شویدی چه هغه له (غوا) یا غویی څخه ماخوذ معلومیږی (غ- ګ) هم په ډیرو لغتونو کښې یو په بل بدلیږی لکه چه د سانسکرت او پښتو لغاتو په بحث کښې ئې ډیر مثالونه وښودل شوه.

غږ: چه ځینی پښتانه ئی (غګ) بولي په فارسی کښې هم یو لغت شته چه غګ ته ډیر نږدی معلومیږی ځکه چه (غاك) په فارسی کښې یوه خاص اواز ته وائي لکه چه برهان قاطع لیکي: غاك بر وزن خاك اواز و بانګ کلاغ را ګویند.

ګبین: په فارسی کښې انګبین همدغه معنی لری او د دواړو لغتونو اصل یو معلومیږی.

انګیرل: د پښتو مستعمل مصدر دی چه د پنداشتن معنی لری او ډیری صیغې ورځنې جوړیږی –په فارسی کښې- (انګاریدن) همدغه معنی لری او همدغه راز مصدر دی.

بور: په پښتو کښې یو قسم رنګ دی چه سور والی ته مایل وی مګر په فارسی کښې بور هغه اس ته وائي چه رنګ ئې سور والی ته مایل وي.

بوزه: په فارسی کښې هغه شرابو ته وائي چه له اوړو، وریجو او اربشو جوړ شوی وی او د میوی معنی هم لری لکه چه د ژبې د پوهانو څخه یو تن وائي چه (خربوزه) له دوو جزو څخه مرکب لغت دی چه (خر) د لوی په معنی دی او (بوزه) میوی ته وائي نو د خربوزی معنی لویه او غټه میوه ده- په سانسکرت کښې هم دا لغت همدغه معنی لري.

په پښتو کښې د ځینی عیاشو خلقو په باب کښې ویل کیږی چه خپل مال ئې بنګ و بوزه کړ چه بوزه پدی ځای کښې د میوی او شرابو دواړو معنی ورکوی- د پښتو په ځینې پخوانیو کتابو کښې دا لغت د شرابو په معنی هم مستعمل دی لکه چه په تاریخ مرصع کښې یو ځای د یوه بد سړی د قتل په واقعه کښې لیکي چه پس له مرګه ئې بوزه له خولې او پزې راووتل او قصد ئې شراب دی.

لوځ: چه په فارسی کښې ورته (لچ) وائي دواړه له یوه اصل څخه ماخوذ معلومیږی ځکه چه (څ، چ) ډیر ځله یو په بل باندی بدلیږی. په فارسی کښې (لوت) هم د لوځ معنی لری او (ت، څ) هم یو له بله بدلیږی لکه: (څښتن، تښتن، تښتېدل، څښتېدل.

سور: په مجهول و او چه ځینی پښتانه ئې سپور هم بولی د فارسی له (سوار) سره پوره لغوی قرابت لری- په فارسی کښې (اسوار) هم د سوار په معنی دی او په ځینې

(c) ketabton.com: The Digital Library

قاموسو کښې قید شویدی. احتمال لری چه دا لغت له (اس) او (وار) څخه مرکب وی او په اصل کښې (اس وال) وی چه وروسته (اسوار) او بیا سوار شوی دی.

لوغل: په پښتو کښې د لوشلو معنی لري او په لغاتو کښې هم لیکل شویدی چه په فارسی کښې (لوغیدن) هم په همدغه معنی راځی او له لوغل سره ډېر نزدېوالی ښئي.

درغل: دا لغت په پښتو کښې د چل او حیلې په معنی دی او درغلی چالباز او حیله ګر سړی ته ویل کېږی چه په فارسی کښې (دغل) عیناً همدغه معنی لری او درغل ته ډېر نزدی ښکاري.

اندېږ: په فارسی کښې (اند) او (اندك) لږ شي ته وائي او په پښتو کښې اندېږ د ورك او نایاب په معنی راځي.

دغه راز ډېر لغتونه په پښتو او فارسی کښې مومو چه په ډېر لږ لفظی تغیر په دواړو ژبو کښې ویل کېږي او په معنی کښې یو له بله هیڅ فرق نلری لکه: آب، اوبه- خور، خواهر- راغ، راغه- ستر، سترګ- تریخ، تلخ- لېور، ایور- ځنګل، جنګل- او داسی نور ... چه مونږ ئې د زیاتوالی او ډېروالی له کبله ټول مثالونه نه راوړو او په همدغو څو نمونو باندې اکتفا کوو.

که مونږ د فارسی لغات سره له ټولو رنګونو او متعددو لهجو له نظر لاندې ونیسو ډېر داسې لغات پیدا کولی شو چه له پښتو سره په ریشه کښې شریك یا له پښتو نه ماخوذ دي لکه (ګاو) چه په فارسی کښې په یوه بل صورت یعنې (غاو) هم شته چه له غوا او غویی سره ښکاره قرابت لری بلکه له پښتو نه اخستل شویدی ځکه چه دغه ماده په پښتو کښې متعدد صورتونه لری او خپل اصالت ثابتوی.

یا لکه (ګوش) چه په فارسی کښې (غول) هم ویل کېږی چه له (غوږ) ځنې جوړ شوی دی او ویلی شو چه ګوش هم له (غول) او غوږ څخه ماخوذ دی ځکه چه (غ، ګ) زښت ډېر سره بدلېږی او د یوه توری مثال لری.

دلته باید دا هم ووایو چه په فارسی کښې هم ځینی لغتونه لکه د پښتو بعضی لغات متعدد صورتونه او زیات رنګونه لری یعنی لکه چه په پښتو کښې (لمر، نمر، مر) څو رازه ویل کېږي د فارسی هم اکثر لغات په مختلفو لهجو سره لوستل کېږی چه د فارسی قاموسونه دا حقیقت په ښه شان ثابتوی او په یوه لغت کښې څو صورتونه لکه (نیلوفر، لیلوفر، لیلوبر، لیلوپل) راته ښئي او لکه د پښتو (ویاله- بیاله) په فارسی کښې هم (تراویدن- ترابیدن) د ترشح په معنی ښکاره کوی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په فارسی کښې هم د تورو د ابدال په اثر کښې یو لغت لکه: کاچار او کاچال د اثاث البیت په معنی دوه صورتونه لری مګر د نن ورځې په لیك او تحریر کښې له څو مختلفو صورتو څخه یو صورت انتخاب شوی او یوازی (نیلوفر) ویل کېږی ځکه چه دا د ژبو عادت دی چه وروسته تر نضج او پوخوالی په لیك او تحریر کښې یوه معیاری لهجه پیدا کوی او له هغه ابتدائي تشتت او اختلاف څخه را اوزی. مونږ ډېر فارسی لغتونه په قاموسونو کښې په مختلفو شکلونو ګورو چه نن ورځې په تحریر کښې ئې نه وینو یعنې ټول (ماه) لیکی او هیڅوك (ماح) نه لیکی- همدارنګه د (ګستاخ) په ځای (استاخ) او د (افراشتن) په ځای (افراختن) څوك نه وائي- په هر ځای او د هر چا په لیك کښې (انبوه) او (اندوه) په همدغه یوه ډول لیدل کیږی او هېڅوك (انبه) یا (انده) نه لیکی او نه د (زغال) په غوض (ژګال) لیکل کېږی که څه هم قاموسونه ورځنی دك دي او ډېر مثالونه لری ځکه چه د فارسی لیك هغه ابتدائي مرحله طی کړېده او لیکوال ټول په یوه لاره روان شویدي هسې نه چه څوك (غراش) او څوك (خراش) ولیکي یا ځینی (دغل) او حینی نور (دګل) غوره کړی او په لیکلو کښې متعددې لارې جوړې کاندي.

که سړی د فارسی لیك او تحریر ته ځیر شی دغه راز اختلافات به ډېر پیدا کړی او بې له ځینو مثالونو لکه: نوشت، نبشت، بخشود، بخشید- افتاد، افتید- اکنون، کنون- رساند، رسانید- نور اختلافات نه لیدل کېږی مګر داسی هم نشو ویلی چه د لهجې اختلاف پکښې بیخې نشته.

لکه چه په پښتو کښې بدلېدونکو تورو یا لوېدونکو او ځای بدلوونکو تورو یوه لغت ته څو صورته او څو رنګه ورکړیدی، په فارسی لغاتو کښې هم دغه کار شویدی چه د نن ورځې په تحریر کښې لږ او په قاموسونو کښې زیات تر نظر تېرېږی لکه: لوبیا، لوویا- کتاره، کتاله- افراختن، افراشتن- بان، بام- غلیواژ، غلیواج- انجغ، انجوغ- بوزه، یوزه- اسوار، سوار- کالب، قالب- افروز، فروز- تګاب، تګاو- ګرختن، ګریختن- ایاس، ایاز- غراشیده، خراشیده- یا داسی نور ...

که مونږ د فارسی ګرامر ته ښه ځیر شو او د هر مصدر تصریفات په نظر کښې ونیسو دا به راته څرګنده شي چه د پښتو د ځینې مصادرو فعل حال چه له ماضی څخه مخالف وی په فارسی کښې هم امثال او نظایر لري نو دا چه ځینې ګرامر لیکونکي دغه راز افعالوته په پښتو کښې په دوه مصدرونه قایلیږی چه یوه ته مستعمل او بل ته غیر مستعمل وائي یعنې د دې لامله چه د (تلل) فعل حال (ځی) راځی نو ځل یو غیر مستعمل مصدر ګڼی په فارسی کښې هم دغه مشکل پېښ دی او شته مګر تر اوسه ورته څوك یا متوجه شوي نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي يا چا اهميت نه دی ورکړی او په پښتو کښې خوشې په خوشې دا خبره دومره غټه شوېده چه د ګرامر د تشتت اوبې نظمۍ لوی د ليل ګڼل کېږي.

لکه چه په پښتو کښې د (الوتل) له مصدر څخه فعل حال (الوزی) جوړېږی يا له (وتل) څخه (اوزی) او له (پرېوتل) څخه (پرېوزی) جوړېږی په فارسی کښې هم له (ساختن) څخه (ميسازد) او له (باختن) څخه (ميبازد) جوړېږی او نور مثالونه هم لری لکه: دوختن، ميدوزد- تاختن، ميتازد- ګريختن، ميګريزد- افروختن، ميافروزد- يا داسی نور ...

پدی ټولو مثالونو کښې فعل حال له ماضی څخه مخالف دی او سړی ويلی شی چه دغه د (ت، ز) ابدال لکه چه په پښتو کښې ليدل کېږی په فارسی کښې هم شته چه بايد هلته هم سړی په دو مصدرونو قايل شی يعنی له (تاختن) سره (تازيدن) او له (باختن) سره (بازيدن) دوه پالتو مصدورنه هم قبول کړو. هر کله چه زما د بحث اصلی موضوع فارسی نشی کېدای او پدې ځای کښې يو ضمنی اهميت لري نو په ډېرو خصوصياتو کښې ئې بحث نشم کولی او نه ئې په جزياتو کښې داخلېدلی شم.

د همدی لامله بېرته پښتو ته را ګرزم او غواړم چه ترکيب او اشتقاق باندی لږ رڼا واچوم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترکیب او اشتقاق

هغه کسان چه د ژبو په شاوخوا کښې علمی او عمومی مطالعات لری او د ژبو پوهان بلل کېږی هغوی وائي چه د انسان لمړی کلمات اسماء او نومونه و چه وروسته ورځنې افعال او بیا حروف او روابط پیدا شویدی نو ویلی شو چه انسان پخپل لمړی تلفظ کښې نومونه او بسیط کلمات استعمالول او په دغو کلماتو کښې به هم شفوی حروف زیات و.

د دې خبرې تصدیق اوس هم واړه اطفال او کوچنیان په ښه شان کوي ځکه چه هغوی هم لمړی ځل په شفوی حروفو او ډېرو بسیطو کلماتوتلفظ کوی او وروسته بیا په غټو الفاظو او ثقیلو حروفو شروع کوی. نو په دغه اعتبار سړی ویلی شی چه په هره ژبه کښې لمړی ځل واړه الفاظ پیدا شویدي او وروسته بیا له هغو الفاظو څخه نور لفظونه د ترکیب او اشتقاق په ډول جوړ شویدي چه که سړی لږ دقت وکړی او د کلماتو ریښې او نیلی ولټوی ډېر لغتونه یو له بله ارتباط او نزدېوالی لري- ډېر داسې لغتونه پیدا کېږی چه په ظاهره بسیط معلومېږی مګر هغه په حقیقت کښې مرکب وي، ډېر داسې لغات شته چه سړي ته په سر سری نظر داسې ایسی لکه چه له کوم بل لغت سره هیڅ اشتقاقی تناسب نلری او نه پکښې ترکیبی رنګ لېدل کېږی مګر حقیقت بل راز وي چه وروسته له تحقیق او څېړنی څه نه څه معلومېږی. پدی ځای کښې باید دا هم وویل شی چه دا بحث په هره ژبه کښې په ظنی اساس باندی بنا وي او داسې نشي کېدی چه د لغاتو په تحقیق او تحلیل او دغه راز تحقیقاتو کښې سړی هېڅکله سهوه نشي یا هر څه چه وائي هغه له اعتراضه خلاص وي.

یو تن له اروپائي پوهانو څخه وائي (د هتری) په سانسکرت کښې د دختر په معنی دی چه له (ده) څخه مشتق دی (ده) په سانسکرت کښې غوا لوشلو ته ویل کېږی او هر کله چه پخوا دغه کار هغو نجونو کاوه چه مېرونه به ئې نه درلودل او د پلار په کور کښې به وې نو په همدغه نامه وبلل شوې- دا تاویل د فارسی په (دختر) کښې هم تطبیق کېږی ځکه چه (دوختن) په فارسی کښې د غوا لوشلو په معنی هم راځی نو (دخت) یا دختر ورځنې ماخوذ کېدی شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدارنګه د انګلیسی کلمی (سستر) په تحلیل کښې چه (جنی) ته ویل کیږی هم وائي چه (سستر) د تارو رېشلو معنی لری او د دی لامله چه پخوا به د انګلیسی جونو کار تار وربشل و، نو سستر ورته وویل شوه. یو بل تن د ژبی له پوهانو څخه وائي چه (دوشیزه) په اول کښې ورې جنۍ ته ویل کیده چه په اوږو به اخستل کېده او له (دوش) څخه دا کلمه جوړه شویده وروسته دي لغت خپل ځای بدل کړ او د پېغلی دپاره خاص شو چه اوس وړی جنۍ ته هڅو نه ویل کیږی. دغه راز تاویلات که څه هم د منلو وړ دي مګر که څوك پکښی خبرې پیدا کوی ښائي چه نور تاویلات هم پیدا کړی شی او په دغو تحلیلاتو قانع نشی.

نو کیدی شی چه زمونږ پدی بحث کښې هم ځینې داسې خبرې وی چه څوك ورته ګوته ونیسی یا کوم بل تاویل وکړی مګر پدی باب کښې د هر راز نظریاتو ښکاره کول مفید دی او د لغوی تحقیقاتو په لاره کښې ارو مرو څه رڼا پیدا کوی چه دغه دی مونږ وربانديې پیل کوو:

سپوږمۍ: په یقینی ډول ویلی شو چه دغه سپین ټیکلی (سپوږمۍ) له ډېرو وختو را ایسی د انسان توجه خپل ځانته را ګرزولي ده او په لمړیو وختو کښې ئې یو نوم ځانته پیدا کړیدی، که مونږ د پښتو په شعر او ادب کښې دا کلمه ولټوو ډېر زیاته به موله نظره تیره شي او وبه پوهېږو چه زمونږ په عامیانه او عام ادب او لنډیو کښې دومره عمومیت لري لکه چه ګل او بلبل، می او ساقی خط و خال یا دا راز نور کلمات ئې په شرقی ادب خصوصاً په فارسی کښې لري. مګر ویلی شو چه دا کلمه په لمړی ورځ په همدغه کیف او مقدار نه وه پیدا شوی بلکه له دوو کلمو څخه ئې ترکیب موندلی.

که مونږ د شعرا ٔ دیوانونه وګورو ډېر ځایونه د سپوږمۍ په ځای (وږمۍ) او (وږمکه) پیدا کوو او پوهېږو چه دا کلمه پخوا (وږمۍ) وه چه وروسته ورسره یوه بله کلمه (سپینه) زیاته شوی او سپوږمۍ شویده لکه چه (تروږمۍ) له توری وږمۍ ترکیب موندلی او نن لکه یوه بسیطه کلمه په نظر راځی.

لکه چه په فارسی کښې (ماه) د سپوږمۍ او د میاشتی دواړو معنی لری یا په عربی کښې (شهر) اصلاً د سپوږمۍ په معنی وه او وروسته ئې د شمسي او قمری میاشتو مفهوم پیدا کړیدی او په پښتو کښې هم میاشت سپوږمۍ او دغو معدودو ورځو ته په مشترك ډول ویل کیږی همدغه راز سپوږمۍ هم کله د میاشتی او شپو ورځو په معنی راځی چه (تروږمۍ) تورو شپو ته او سپوږمۍ سپینو او رڼا شپو ته ویل کیږی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته: پدې کلمه کښې هم ترکيبی رنګ ښکاره دی که څه هم په ظاهره ډېره بسيطه ايسي- د دی لغت يو جز (دا) او بل جزئې (لته) دی چه د ځای معنی لری لکه چه د پښتو په قاموسو کښې هم په همدغه معنی قيد دی. (دا) هم د پښتو مستعمله کلمه ده چه د نزدې اشاره دپاره استعماليږی او د دواړو جزو له ترکيب څخه د (اينجا) معنی پيدا کيږی.

ځينې پښتانه (دالته) عيناً د (دلته) په عوض وائې او د (دا) الف هم نه غورځوی.

هلته- دا کلمه هم لکه (دلته) په اصل کښې (هالته) وه چه يو جزئې (ها) او بل جزئې (لته) دی لکه چه اوس هم ځينې پښتانه (هالته) د (هلته) په ځای وائې او د (آنجا) معنی لری ځکه چه (ها) بعيده اشاره ده او لته د ځای معنی لری نو د دواړو جزو له ترکيب څخه د آنجا مفهوم پيدا کيږی.

پشکال: چه د بارانو وخت او موسم ته وائې له (برشکال) څخه جوړشويدی چه (برش) په سانسکرت کښې باران ته وائې او (کال) د وخت په معنی دی برسات هم له (برش) سره اشتقاقی ارتباط لری.

تربور: دا کلمه په لمړی نظر معلوميږی چه يو جزئې (تره) او بل جزئې (بور) دی چه د فارسی له (پور) او د سانسکرت له (پوتر) يا (پتری) سره پوره قرابت لری ځکه چه په پښتو کښې هم (بور) د ځوی په معنی دی لکه چه په فارسی او سانسکرت کښې (پور) او (پوتر) همدغه معنی لری- د همدی لامله (بوره) او (بورچنده) هغې ښځې ته وائې چه ځوی ئې مړ وي او تربور هم د تره ځوی ته ويل کيږي.

ترله: دا لنډه کلمه هم له مرکبو کلمو څخه ده چه د تره لور ته ويل کيږی او له همدغو دوو کلمو څخه ئې ترکيب موندلی او ترخيم پکښې شويدی.

نهار: په پښتو کښې هغه چاته نهار ويل کيږې چه خوراك څه نلری او ورږی پاته وی لکه چه وائې (فلانکی نهار دی څه نلری) يا (هغه مسافر بيګا نهار پاته شو او چا ورته څه را نه وړل) په سانسکرت او زړه فارسی کښې (اهار) طعام او خورش ته وائې چه په پښتو کښې په منفی ډول (نهار) مستعمل دی- د نن ورځې په عاميانه فارسی کښې (اهار) يو بل صورت پيدا کړی او (نار) شويدی مګر معنی ئې څه تغير نه دی موندلی او د دې په ځای چه (بی اهار ماند) ووائې (بی نار ماند) ويل کيږی.

په پښتو کښې (ناری) هم له همدغې کورنۍ څخه دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستوری: دا کلمه په پښتو کښې هماغه معنی لری چه په فارسی کښې ئې (ستاره) لری- په سانسکرت کښې (سور) هم د لمر په معنی دی چه د پښتو ستوری ته په لفظ او معنی کښې نژدی معلومېږی.

که وواېو چه (ستر ګه) هم له ستوری سره اشتقاقی علاقه لری نبائي چه له حقیقت څخه لری نه وي ځکه چه په پښتو کښې ستوری ته، ستر ګه هم وائي لکه چه د سحر ستوری د سحر ستر ګه بولي، او کله چه ډېر تیاره وی نو هم وائي چه ستر ګه په ستر ګه نه ښکاري او غرض له لمری ستر ګې ستوری وی.

غړوندی: څر ګنده ده چه دا لغت دوه مستقل جُزَ لری چه یو جزئې غاړه او بل جزئې (وندی) دی چه وند د (بند) په معنی دی او دغه دوه توری (و، ب) په ډېرو کلماتو کښې لکه (وياله، بياله) یو په بل بدلېږي- په پښتو کښې (وندنی) په مستقل صورت هم مستعمل دی چه د لوخو یوه مخصوص قسم پرې ته وائي او لو ګرې پکښې لوی او کېږدۍ ترې- همدارنګه (وندر) هم یو راز پړی دی چه غړوندی پکښې پراته وی او غوایان پرې تړل کېږي.

نو غړوندی بې له څه شك او شبهې د غاړی وندنی ته ویل کېږي چه تحت اللفظ ترجمه ئې (ګلوبند) دی که څه هم د فارسی په اصطلاح کښې ګلوبند یوه ښایسته امیل ته ویل کېږي چه د تزین او آرايش دپاره په غاړه کښې اچول کېږي.

و ګړی: پدی کلمه کښې دوه تاویلونه په نظر راځی یو دا چه و ګړی یوه کلمه ده او له ګړېدلو څخه جوړه شوېده چه د ناطق او متلفظ معنی لری- بل دا چه له (وی ګړی) څخه مرکبه ده او دوه جزَ لری چه (وی) د لفظ او قول په معنی دی لکه چه په زړوکتابو کښې ئې مومو او د (وینا) کلمه ئې هم تائید کوی او (ګړی) یا (ګری) د نسبت او فاعلیت علامه ده چه له یوې بلې کلمې سره یو ځای کېږی او داسې اسم صفت ورځنې جوړېږی چه د فعالیت معنی هم پکښې پرته وی لکه: ژرنده ګړی- لو ګری- اشر ګړی یا داسې نور ...

د دې وروستی تاویل په لحاظ هم ویلی شو چه دا کلمه په اصل کښې د ناطق او متلفظ په معنی وه چه د انسانی حقیقی مفهوم دی، وروسته ئې په معنی کښې څه تغیر او تحول راغلی او لږ څه ئې خپل رنګ بدل کړېدی.

پیمخی: له (پی) او (مخ) څخه جوړ شویدی چه اوس د ښکلی او ښایسته معنی لري او دومره عمومی مفهوم ئې پیدا کړی چه یوه ښایسته ټوپك ته هم پیمخی ټوپك ویل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیږي مګر په اصل کښې هغه چاته ویل کېده چه مخ به ئې په سپینوالی او لطافت کښې د پیو په شان و، چه هغه معنی په ټوپك کښې هیڅکله نه جوړیږي.

دغسې ډېر ترکیبی کلمات په پښتو کښې شته چه پس له ترکیبه ئې بله معنی پیدا کړېده او د اوسنی معنی په اعتبار د بسیطې کلمې حیث لري مګر لفظی صورت ئې ترکیبی رنګ لری لکه: یومخی چه پخپله ترکیبی معنی کښې ئې څه تحول قبول کړېدی او د همدی لامله هر سړی ته یو مخی نه ویل کېږی که څه هم هیڅوك دوه مخونه نلری او هر څوك د یوه مخ خاوند وی نو ویلی شو چه اوس یومخی د خپلی معنی په لحاظ چه صادق سړي ته ویل کېږی یوه بسیطه کلمه ده- همدارنګه زړه سواندی، سرتور، خوابدی، تیټ سترګی، زړه تورن، زړور، او داسی نور ...له همدغسې لغاتو څخه دي چه وروسته له ترکیبه ئې بسیط حیث پیدا کړی او دریم لغت ورځنې جوړ شویدی مګر بالعکس ځینې داسې مرکب کلمات هم شته چه لفظی صورت ئې په ظاهره بسیط معلومیږی مګر په معنی کښې ئې ترکیبی رنګ ښکاره وی لکه (څنګه چه له (څه رنګه) څخه مرکب دی او همدغه ترکیبی معنی ئې ساتلي ده.

نغری: دا لغت له (نغرل) سره اشتقاقی ارتباط لری ځکه چه نغرل د خوړلو په معنی دی او نغری هم د جوړو پخولو ځای ته وائي او احتمال لري چه په لمړیو وختو کښې به د جوړلو ځای هم همدغه و، ځکه چه دا د نانخوی خونې وروسته پیدا شویدي او په ابتدا کښې ژوندون ډېر بسیط کیف درلود او اوس هم په کلوکښې زیات خلق دناستی په خونه کښې نغری لری او نغری په غاړه ډوډی خوری.

شوملی: دا کلمه هم د پښتو له یوه مصدر سره چه (شومل) دی اشتقاقی علاقه لری ځکه چه (شومل) د څکلو معنی لری او شوملی هم د څکلو شی دی او په لفظ کښې هم دومره ورته نژدی دی چه د حرکاتو په تعدیل ورځنی هغه کلمه جوړیږی چه ځینې کسان ئې اسم مفعول او ځینې ئې صفت مشبه او یا په کوم بل نامه بولی.

موړ: له (مړی) سره لفظی او معنوی تناسب لری چه په ځینو ژبو کښې نه لېدل کیږی او همدغه تناسب ته اشتقاق وائي.

مړول او مړېدل چه دوه مصدرونه دي هم له همدی مادی ماخوذ دي.

مینځل: هر کله چه ظاهری تطهیر او پاکوالی په مینځلو راځی او مینځل ورته ویل کېږی نو وروسته همدغه لغت په لږ لفظی تغیر د معنوی پاکوالی او تقدیس و تسبیح معنی هم پیدا کړه او (مانځل) ورځنې جوړ شوه مګر څنګه چه د لغاتو د تغیر او تحول سلسله تل جاري ده او هیڅکله نه قطع کېږی نو له (مانځل) څخه هم د یوه بل تحول او انتقال

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اثر کښې (مونځ) جوړ شو او د صلوة معنی ئې پیدا کړه ځکه چه په مانځه کښې هم د لوی ښتن (مانځنه) شته او بې د ځان له مینځله او ظاهری تطهیر ځخه نه ادا کیږی.

وروسته تر دې چه د دغه لغت ټول صورتونه په نظر کښې ونیسو نو څرګندیږي چه (مینځل) نسبت ووینځلو ته اصل او مرجح دی چه باید په لیکلو کښې همدغه یو شکل او صورت غوره شي.

سندره: د دی لغت اصل او ریشه په سانسکرت کښې پیدا کولی شو او پوهیږو چه دا کلمه د دوو جزو ځخه مرکبه ده ځکه چه په سانسکرت کښې (ناو) اواز ته وائي او (سو) هم د (خوش) په معنی دی چه له بلی کلمی سره د اختصار په ډول یو ځای کیږی او په سانسکرت کښې ئې په همدغه ترکیبی ډول مثالونه مومو لکه (سناد) چه خوش اواز ته ویل کیږی او (سکندھ) د خوشبو معنی لری چه په دواړو کلمو کښې له (سو) ځخه یوازی (س) اخستل شوی او (کندھ) سره یوځای شویدی.

نو سندره هم د دی لامله چه په ښه اواز ویل کیږی او یوه خوږه نغمه وی د لفظ او معنی په اعتبار له (سناد) سره تناسب او اشتقاقی رابطه لري.

چرګیـ: د نغری غاړی او ماحول ته پښتانه (چرګی) وائي، ښائي چه دا لغت له (چرګی) اخستل شوی ځکه چه په ژمی کښې اکثر ځایونه خلق د نغری شاوخوا ته د خبرو اترو دپاره راټولیږی او د نغری غاړه په حقیقت کښې د چرګی ځای وی.

غږ: دا لغت په پښتو کښې معروف او مشهور دی چه په فارسی ئې (صدا) بولی مګر څومره چه په فارسی کښې (صدا) عمومیت لری او د هر شی اواز ته ویل کیږی غږ هغومره عمومیت نلری او د انسان په آواز پورې ډیر اختصاص لری. دی لغت د نورو لغتو په جوړیدو او پیدا کیدو کښې ډیره برخه اخستېده او څو لغتونه ورځخه جوړشویدی یعنی له یوی خوا ترینه د (غږېدل) مصدر جوړ شوی لکه چه د پښتو اکثر مصدرونه له همدغسې کلماتو ځخه جوړیږی له بل خوا ورځنې د (غوږ) لغت جوړ شوی چه د (غږ) اوریدلو اله ده او ټینګ تعلق ورسره لري.

ځنګه چه له (غږ) ځخه د (غږېدل) مصدر جوړ شوی همدارنګه له (غوږ) ځني هم د (نغوږل) مصدر پیدا شوی چه د نن ورځې په محاوره کښې نشته مګر په پخوانیو کتابو کښې له خپلو مشتقاتو سره لیدل کیږی.

اومږی: هغه تار چه سست او بې تاوه وی (اومږی) ورته وائي لکه چه تینګ او تاو کړی تار ته (مزی) ویل کیږی او یوه قوی او غښتلی سړی ته هم مزی وایه شی لکه چه بې قوته شی ته اومږی وائي او یوه داسی غړی ته چه حس او حرکت پکښې نه وی مړیږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ویل کېږی نو ویلی شو چه یا (اومړی) له مړی څخه جوړ شوی او یا (مړی) له اومړی څخه د نحت په اثر کښې پیدا شویدی.

پرتوګانړ: په اصل کښې د پرتوګ وانړ چه (وانړ) او (وانړکی) د پړی په معنی دی او له پرتوګ سره په اضافی ډول مرکب شوی او اختصار پکښې راغلی دی- وروسته بیا په ځینې تلفظونو کښې (ګ) په (غ) بدل شوی او (پرتوغانړ) شویدی مګر لمړی تلفظ اصل او مرجح دی.

زمکه: د دې لغت په عوض په فارسی کښې (زمین) او په سانسکرت کښې (جما) ویل کېږی. د فارسی نوم په تحلیل کښې ئې د ژبې پوهان وائي چه (زم) د یخنۍ او سردۍ په معنی دی چه (زمستان) هم ورځنې ماخوذ دی نو د دی لامله چه د زمکی جرم او مخ سوړ دی نو زمین ورته وویل شوه.

د سانسکرت نوم په تحلیل کښې ئې هم وائي چه (جما) له (جنم) څخه مشتق دی او جنم د پیدایش په معنی دی نو هر کله چه زمکه د ټول مخلوق د پیدایش ځای دی نو (جما) ورته وویل شوه.

په پښتو کښې (زمکه) هم دغه لمړی تاویل ښه قبلوی او ویلی شو چه په پښتو هم یخ موسم ته (زمی) وائي لکه چه په فارسی ئې زمستان بولي نو زمکه په همدغه اعتبار چه یوه سړه کره ده په دغه نامه بلل شویده.

که دېته وګورو چه زمکه د ژوند او زرغونېدو ځای دی ښائي چه له دی دوو لغتو سره ئې هم څه اشتقاقی ریشه پیدا کړو.

زمکه له زیم سره هم په لفظ کښې نزدې معلومېږی نو کیدی شی چه زمکی ته پدې لحاظ چه اوبه او زیم ورځنې پیدا کېږی زمکه ویل شوی دی.

غل: دا لغت هم له ډېرو لغاتو سره لفظی او معنوی مناسبت او اشتقاقی علاقه لری یعنی غل، غلیم، غلول، غالی، غبل، چه په فارسی ئې (دغل) بولی د یوی کورنۍ لغتونه دی بلکه غلی او غلی کېدل هم له همدغی خانګی څخه دي.

خوله: خوړل او خواړه له (خولی) سره لفظی او معنوی تناسب او اشتقاقی علاقه لري.

ځبل: ځوبل، ځبل او ځوبلول هم یو له بله جوړ شویدی.

کسل: لکه چه (کَسَیٌ) او (کسل) یو له بله جوړ شویدی او (کتل) هم ورته نزدی معلومېږی همدارنګه لېدل او لیمه هم یو له بله ماخوذ ښکاره کېږی.

تله: تلل او تول هم له تلی سره لفظاً د معنی قرابت لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مېلمه: په سانسکرت کښې (مهمان) د تعظیم معنی لری او (مها) هم معظم او مشر ته ویل کیږی نو هر کله چه مېلمه هم د عزت خاوند وی او هر څوك ئې تعظیم کوی هغه هم په دغه نامه وبلل شوه.

په پښتو کښې مېلمه چه جمع ئې (مېلمانه) راځي له (مهمان) سره پوره قرابت لری او ویلی شو چه مېلمه هم په اصل کښې (مېلمان) و، او وروسته ورځنې الف او نون لوېدلی او مېلمه شوېدی- د دی دواړو تورو د لویدلو ډېر مثالونه هم په ژبه کښې شته او زیات شواهد لری د دې کلمی مونث چه (مېلمنه) راځي هغه هم د دې خبرې اثبات او تائید کوی چه (مېلمه) په اصل کښې نون درلود او وروسته ورځنې لویدلی دی، که نه هیڅکله داسی نه کیږی چه مذکر کښې نون نه وی او په مونث کښې زیات شی.

لومه: په سانسکرت کښې (لوم) د بدن و ېښتانو ته وائې چه د پښتو لومه ورسره لغوي قرابت لری.

مشر: دا کلمه له (مها) او (مه) سره لغوی قرابت لری چه لمړی کلمه په سانسکرت کښې او دوهمه په فارسی کښې د لوی او بزرګ معنی لری.

کشر: په سانسکرت کښې (کشا) د خاشاك په معنی دی او په فارسی کښې (که) واړه ته ویل کیږی.

ورېشل: چه رېشل هم ویل کیږی د سانسکرت له (رشمی) سره چه تاروته ویل کیږی نږدی ښکاری- په پښتو کښې (رشمه) هم هغه مئین پری ته وائي چه له تارو څخه جوړ شوی وی.

تنسته: په سانسکرت کښې تارو ته (تان) هم وائي چه د فارسی (تنیدن) او د پښتو (تنسته) ورسره اشتقاقی رابطه لری.

کلی، کلا، کور: دا دری واړه لغتونه یو له بله جوړ شوی او اشتقاقی علاقه لری، که څوك (کلا) له (قلعه) څخه مضغن بولی هغه به کلی او کور ته ملتفت نه وی.

سمسور: په پښتو کښې سمسور اوس د سر سبز او خرم و شاداب معنی لری او هر تازه باغ ته سمسور ویل کیږی مګر ښائي چه په اصل کښې به د ګلو سره چمن او ګلزار ته ویل کیده لکه چه په اشعارو کښې هم دا لغت د ګلو باغ سره زیات استعمال شویدی لکه:

باغ د ګلو به سمسور وی مونږ به نه یو   د بلبلو به پری شور وی مونږ به نه یو
ګله به هله ورته وکړم   چه سمسور باغ دی نورو نه نیسی ګلونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته په دغه معنی کښې تغیر او تحول راغلی او د سرسبزی معنی ئې پیدا کړېده د دې خبرې تائید او تصدیق دا هم کوی چه په سانسکرت کښې (سمن) مطلق ګل ته وائي او په فارسی کښې یوه مخصوص ګل ته ویل کېږی نو کېدی شی چه سمسور له (سم) چه د سمن مخفف دی او (سور) څخه مرکب شوی وی او اصلی معنی ېې سور ګلزار وي.

پرون: چه د تېرې ورځې په معنی دی او کله د مطلق تېر او ګذشته په معنی راځي لکه پرون شپه، پرون ورځ، پروسکال- په سانسکرت او فارسی کښې هم نېلې او رېښې لري ځکه چه په سانسکرت کښې (پر) او په فارسی کښې (پارینه) د تېر او ګذشته معنی لری او (پار) هم په فارسی کښې تېر کال ته وائي.

اوره: اوریا، اورېدل او (اوره) یو له بله ماخوذ او مشتق دی.

مړاوی: له مړاوبی څخه مخفف دی.

مری: دا لغت په پښتو کښې دوه معنی لری یعنی هم ستونی او توتکی ته وائي او هم هغه شی ته ویل کېږی چه په فارسی ئې (موره) بولی او یوه مخصوص قسم ته ئې (مروارید) هم وائي چه په پښتو ئې مرغلره بولي.

دا لغت له (موری) سره هم اشتقاقی علاقه لری چه په پښتو، فارسی او سانسکرت دری واړه ژبو کښې د اوبو تېرېدلو ځای ته وائي.

سوی: دا لغت په پښتو او فارسی دواړو کښې ظاهری قوارې او سر و صورت ته ویل کېږی چه وائي فلانکی ښه سوی لری او مراد ورځنی دغه ظاهري وضعیت او نمود وی.

په سانسکرت کښې (سوید) چه له (سوی) سره ډېر قرابت لری د خوی په معنی دی بلکه خوی له همدغې کلمې ماخوذ دی ځکه چه دا راز ډېرې کلمې شته چه په سانسکرت کښې په (س) او په پښتو او فارسی کښې په (خ) ویل کېږی لکه خسر چه په سانسکرت کښې (سوسر، شوسر) ویل کېږی یا لکه خور او خواهر چه په سانسکرت کښې ورته(سوسری) وائي نو ویلی شو چه سوی په اصل کښې د خوی په معنی و چه وروسته ئې معنوی تحول کړی او د ظاهري قوارې مفهوم ئې پیدا کړیدی.

همدارنګه خوی د پښتو او فارسی مشترك لغت دی چه په سانسکرت کښې هم ریشه لری.

کونډه: هغه ښځه چه مېړه ئې مړ وی کونډه ئې بولي- د دې لغت د معنی په تحلیل کښې دوه نظریې د سړی فکر ته راځی چه هغه دواړه د (کونډ) د کلمې څخه ناشی دی ځکه چه کونډ په پښتو کښې برسېره پدې چه د (کونډی) د کلمې مذکر صورت دی دوه نوری معنا هم لری یعنی د غره سر او جګی څوکی ته چه ونې او بوټې نلري او بیخی

(c) ketabton.com: The Digital Library

وچه او سپېره وی هم کونډه ویل کېږی او بې ښکرو حیوان هم کونډ او کونډی بولی، له لمړی معنی څخه معلومېږی چه کونډه د دی لامله په دغه نامه یاده شوېده چه دا هم د مېړه دنه والی په سبب وچه وی او د زېږېدو او انتاج هیله ورځنې نشي کېدی.

دوهمه معنی سړی ته دا القا کوی چه په پښتو کښې لکه چه بې ښکرو حیوان او بې ښاخونو ونې ته کونډ او کونډی ویل کېږی، خوار او عاجز سړي ته هم کونډ وائي ځکه چه په پښتو او فارسی دواړو ژبو کښې ښکر د قوت معنی افاده کوی لکه چه وائې فلانکی ښکر لری یائې ښکرونه ورمات کړه، که ئې له بزرګۍ ښکر شنه شی هم به دا کار ونکړی- نو هر کله چه کونډه هم په کلی او کور کښې عموماً خواره او عاجزه وی نو کونډه ورته وویل شوه.

سور: یوه مخصوص رنګ ته وائي چه په سانسکرت کښې ئی (شون) بولي- ځوك چه د تورو له ابدال سره اشنا وی او پدی باب کښې څه مطالعات لری هغه به دا خبره په آسانۍ ومنی چه شون او سور یو له بله جوړ شویدی او پوره قرابت لری ځکه چه (س، ش) او همدارنګه (ر، ن) هر وخت یو په بل بدلېږی او ډېر مثالونه لری لکه: شته، سته- رنګړی، ننګړی- او داسی نور...

کارګه: په سانسکرت کښې (کاګ) همدغه معنی لری چه په پښتو کښې ئې کارغه او کارګه لری.

ببره: چه ځینی پښتانه وبره هم وائي په سانسکرت کښې (بهی) او په فارسی کښې (بیم) همدغه معنی لری او په ریشه کښې سره شریك دي.

ورندار: د ورو ښځې ته پښتانه ورندار وائي چه له ورور او (ندار) څخه مرکب لفظ دی مګر څه تخفیف او نحت پکښې شویدی لمړی جز خو معلوم دی او تفصیل ته هیڅ حاجت نلری- دوهم جز ئې په ترکیبی ډول په (تندار) کښې هم شته چه د تره ښځې ته وائي او له تره او (ندار) څخه ئې ترکیب موندلی دی.

نو ویلی شو چه (ندار) د ښځې په معنی دی او د سانسکرت له (ناری) سره چه هغه هم همدغه معنی لری لفظی او معنوی قرابت لری.

هغومره: همدغه راز څومره، دومره، له دوو جزو څخه مرکب لغتونه دي چه یو جزئی (مره) او بل جزئې (هغه، څو، دا) دی ځکه چه (مره) د اندازی معنی افاده کوی او د دې بل جز له یو ځای کېدو سره د (آنقدر، چقدر، اینقدر) معنی پیدا کوی.

هومره هم له هغومره او هماغومره څخه مخفف دی او ترکیبی لغت بلل کېږی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدارنګه هغسی، داسی یا هسی هم لکه هغومره، دومره او هومره ترکیبی وضعیت لري.

بخره: په فارسی او ژند کښې (بخش) د بخری معنی لري او په لفظ کښې هم ډېر سره نزدی دي، د دغې مشترکې ريشې په لحاظ ويلی شو چه (بخره) اصلی صورت او (برخه) محرف صورت معلومېږی، د همدی لامله په زړو آثارو او ديوانو کښې عموماً بخره ليکل شويده.

نيمګړی: له نيم کړی څخه جوړ شوی او کاف په ګاف بدل شويدی.

يوازې:- له يو وزری څخه مخفف دی.

ونج: د ځای معنی لری لکه چه (ګړونج) د ګړيو اينسودلو ځای ته وائي او داسی هم ويل کېږی چه ستا په ونج کښې مې روپۍ ورکړی يعنی ستا په ځای مې روپۍ ورکړی- نو که څوك ئې د عوض په معنی ترجمه کوی سهوه به وي.

روغبړ: چه د هر کلی معنی لری له (روغ اوسی او بړ بړ راشی) څخه د نحت په ډول جوړ شوی او له کلامه کلمه پيدا شويده لکه چه د (هرکلی) کلمه له (هر کله راشی) څخه مخففه ده.

مړوند: د لاس بند ته ويل کېږی چه له (مټ) او (وند) څخه مرکب دی- وند په پښتو کښې د بند معنی لری لکه چه د غړوندی په بحث کښې پرې خبرې وشوې- مت هم د پښتو معروف لغت دی څوك چه د تورو او حروفو په ابدال کښې مطالعه لري هغه به دا ومني چه (ت، ړ) ډېر ځله يو په بل بدلېږی لکه غړی او غټې يا داسی نور نو کېدی شی چه مړوند له مټ وند څخه جوړ شی.

لالی: وار د واره د سړي فکر ته دا راځی چه (لالی) به له لعل څخه جوړ شوی او د دې لامله چه لعل يو ښايسته شی دی په پښتو کښې د معشوق او محبوب دپاره استعمال شويدی مګر زما په ګمان لالی له (ګلالی) څخه د نحت په ډول پيدا شوی دی او له لعل څخه نه دی ماخوذ. ځکه چه يو خو د لفظ په لحاظ (لالی) ګلالی ته نزدی دی او بل دا چه ګل نسبت لعل ته زيات عموميت لری او هر څوك ئې له ښايست نه ډېر متاثر کيږی نو له دغسې کلمی نه يوه کلمه جوړول قوی احتمال لري.

اديره: يا هديره چه د مقبرې معنی لري ځينی کسان ئې له (هډايری) څخه ماخوذ بولی او وائي چه مقبری ته په همدغه لحاظ چه هډونه پکښې ايری خاوری کېږی هديره بلل کيږی ځينې نور وائي چه هديره د عربی له (حضيری) څخه جوړه شويده او د مغناتو له جملی څخه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما په ګمان هديره يا اديره په اصل کښې (هادېره) وه چه (ها) د (هاغه) مخفف دی لکه چه اوس هم په ځينو محاورو کښې هاسړی د هاغه سړی يا د هغه سړی په معنی دی او د بعيدی اشارې کار ورکوی- دېره هم په پښتو کښې د توقف او اوسېدو ځای ته وائي او د پښتو له مشهورو لغاتو څخه ده نو کېدی شی چه د دغې دېرې په مقابل کښې چه مونږ د ژوند په حال کښې پکښې اوسېږو مقبرې ته (هادېره) ويل شوی چه پس له مړينې ورځو او د يوی دېرې مثال پيدا کوي.

څپوټې: ښائي چه په اصل کښې به سرپوټې وه ځکه چه څپوټې هغه واړه ټيکرې ته وائي چه ايله سرپټوی او پوره ټيکرې نه وی نو کېدی شی چه سرپوټې څپوټې شوی وی او يو بسيط رنګ ئې پيدا کړی وي.

څوك چه په پښتو کښې لغوي مطالعه لري او لغاتو ته ښه ځير شوی وی هغه به يقين وکړی چه د پښتو په لغاتو کښې د ترکيب و اشتقاق يوه قوی سلسله شته چه يو لغت له بل سره تړی او د هر لغت اصل او اساس په يوه ځلانده رڼا کښې ښئيې- مګر هر کله چه دغه بحث لږ څه نوی دی او دغه رڼا هم لږ څه سترګې بريښوی نو زه په ځينو لغاتو کښې خپل نظريات لا ښه نشم ښکاره کولی يعنی هغه څه چه د زړه د اشراق په رڼا کښې ئې وينم مګر د استدلال په رڼا کښې ئې نورو ته نشم ښودلی بل وخت ته ئې پرېږدم.

د مثال په ډول وايم چه ماته ځينې غټ غټ مصادر له يوه لغت څخه ماخوذ ښکاری لکه لورول او لورينه چه زما په ګمان د لور له کلمې نه پيدا شويدی ځکه چه د لورينی يو لوی مظهر ديوی مور دپاره خپله لور ده نو کېدی شی چه دغه مصدر د لور له لفظ څخه ريشه اخستې وی- همدارنګه احتمال لری چه (پېرزوينه) د (زوی) له کلمې اخستل شوی وی خو د دی لامله چه دغه راز بحثونه لا ځينې کسانو ته بدعت ښکاري او په ښه سترګه ورته نه ګوري زه ورپوری نور نه ښلم او محض د دی دپاره چه په نورو ژبو کښې هم د دغه راز تاويلاتو او نظرياتو امثال وښيم د جرجي زيدان له فلسفة اللغويه څخه د ده ځينې نظريات د ځينې عربی لغاتو په باب کښې رانقلوم چه دغه بحث څه علمی اعتبار پيدا کړي.

دا نوموړی او مشهور عالم عقيده لری او په خپل کتاب کښې ئې پوره ثابتوی چه د عربي اوږده کلمات لکه څلور حرفي، پنځه حرفي، شپږ حرفي يا داسی نور اورمرو له دری حرفي بلکه دوه حرفي کلمو څخه جوړ شويدي- دی دېر دری حرفي کلمات لکه ځينې ادات له دوو جزو څخه مرکب ګڼي او وائي (بين) چه د ظرفيت کلمه ده له (با)

(c) ketabton.com: The Digital Library

حرف جر او (این) ظرف مکان څخه مرکبه ده همدارنګه (عند) له (عن) او (ید) څخه مرکب بولي.

کوم ادات او روابط چه په عربي کښي شته لکه حروف جاره یا داسی نور دا هم د ځیني کلماتو مخففات بولی او وائي چه دا ټول د نحت په اثر کښي له مستقلو کلماتو څخه جوړ شویدی لکه چه (با) د ظرفیت په معنی له (بیت) څخه مخفف دی ځکه چه بیت په سریانی ژبه کښي د (بین) او (فی) معنی ورکوی یعنی ددې په ځای چه (بین القبور) یا (فی القبور) ووائي (بیت القبور) وائي- په کلدانی ژبه کښي (بی) همدغه معنی لری چه په سریانی کښي ئې (بیت) او په عربي کښي ئې یوازی (با) یا (فی) لری نو معلومیږی چه له (بیت) څخه (بی) او له (بی) څخه یوازی (با) پیدا شوې ده.

همدغه شان یوازی لام چه له حروف جاره ؤ څخه دی له (الی) او (الیة) څخه چه د جهت او ناحیې معنی لری مخفف ګڼی او وائي چه ادات او حروف معانی د مستقلو الفاظو بقایا دي چه په مرور د زمان ئې دغه صورت پیدا کړیدی.

که سړی تتبع او لټون وکړي په نورو ژبو کښي هم دغه راز روابط پیدا کولی شی چه د مستقلو کلماتو بقایا (پاته شونی) معلومیږی لکه د فارسی (در) چه له (درون) څخه مخفف دی او اوس هم در او درون دواړه ویل کیږی لکه: محتسب را درون خانه چه کار.

غرض دا دی چه دغه کلمات او الفاظ چه مونږ پرې ګرېږو په اصل کښي له خو محدودو اصلونو څخه د لفظی او معنوی تغیر او تحول په اثر کښي پیدا شویدي او یوه اشتقاقی لاره ئې طی کړېده یعني ځیني کلماتو د استعاری له لاری بلی معنی ته انتقال کړی او معنوی تحول پکښي راغلی دی او ځیني نورو د نحت او قلب یا ابدال په اثر کښي نوی صورتونه او آهنګونه پیدا کړیدي لکه چه زمخشری وائي د قسم په تورو کښي اصلی توری (ب) ده چه وروسته په (و) او بیا په (ت) بدل شوی دی او د یوی معنی دپاره دری صورتونه پیدا شوه- د استعاری له لاری هم یو لغت د معنی په لحاظ ډېر ځایونه نیسی او د خو لغتونو کار ورکوی.

شهر په عربی کښي اصلاً د سپوږمۍ په معنی و لکه چه په سریانۍ کښي (سهر) هم همدغه معنی لری، وروسته قمری میاشتی چه د سپوږمۍ په اعتبار یو له بلي بېلیږی په دغه نامه وبلل شوي او پس له هغه شمسی میاشتو ته هم شهور وویل شوه.

همدارنګه (نبی^ص) چه پیغمبر ته وائي او د قاموسو خاوندان ئې (نبأ) یا (تنبأ) څخه ماخوذ او مشتق ګڼي چه د خبرولو معنی پکښي پرته ده په اصل کښي یوه پخوانۍ مصری کلمه ده چه له (نب) او (ی) څخه مرکبه ده او د کاله یا کورنۍ مشر ته ویل کېده

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو يهوديانو هم دا كلمه واخستله او په لمړی وخت كښې ئې خپلو نيكو او پلرو ته غوره كړه مګر وروسته ئې د انبياً دپاره خاصه كړه او تخصيص ئې وركړه.

پخوا تر دې يهوديانو پيغمبر ته (رائی) ويل چه د (بينندهٔ غيب) معنی لری.

په هره ژبه كښې الفاظ او كلمات همدغه راز آووښتی را اووښتی دی او سل رازه تغير و تحول كړی دی.

د همدغه بدلون او اووښتو په اثر كښې له يوې ژبې څو ښاخونه او له يوه ښاخه څو څانګې بېلې شويدي چه اوس په بېلو بېلو نومونو يادېږی او د ارتقا او تكامل په لحاظ يو له بله ښكاره فرقونه او څانته خصوصيات لری.

د دی دپاره چه د ژبو عمومی وضعيت لږ څه رڼا شی په روستیۍ بحث كښې ورباندې د اختصار په ډول غږېږو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژبو عمومي ويش

د دنيا مهمې ژبې په درې لويو او مهمو برخو بېلېږي چه هره برخه يو لوى اصل بلل کېږي او ځانته ځانګې لرى چه دلته د يوى مختصرې نقشې په رڼا کښې ښودل کېږي.

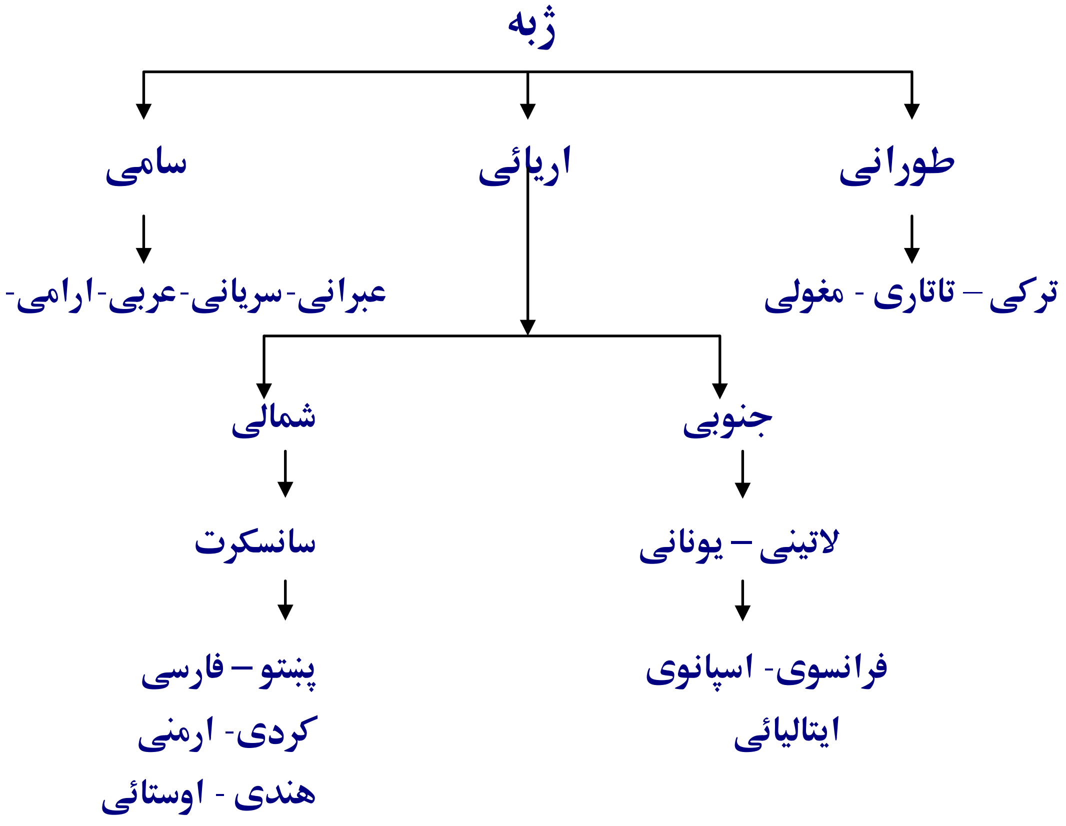

دا پورتنى ويش او تقسيم د ټولو محققينو په نزد په همدغه يو راز نه دى يعني د ځينې ژبو په باب کښې څه اختلاف نظر شته او پدې باب کښې چه پښتو لکه فارسى او هندى د سانسکرت يوه څانګه ده پښتانه پوهان نور نظريات لري. يعنى دانشي منلى چه پښتو هم د سانسکرت هغه راز څانګه ده لکه فارسى چه ده، ځکه دا دواړه ژبې له سانسکرت سره يو راز شباهت او يو ډول خپلوى نلرى، لکه چه د مخه د پښتو او سانسکرت په بحث کښې هم څه اشاره ورته وشوه چه د ځينى عمومى او مشترکو صفاتو

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لحاظ مونږ پښتو او سانسکرت لکه دوه لوی ښاخونه او فارسی لکه یوه څانګه بللی شو.
زمونږ مطلب له دې نقشې څخه یوازې هغه عمومي رڼا ده چه د ژبو لرې او نږدی قرابتونه په کُلی او اجمالي ډول ښئي.

که مونږ د ژبو په شاوخوا کښې تحقیق او پلټنه شروع کړو راته به څرګنده شی چه هره ژبه له بلې سره د خپل قرابت په اندازه لږ او ډېر نږدیوالی او خپلوی لري یعنې یوه اریائي ژبه هم له یوی سامی ژبې سره په ځینو لغاتو کښې لږ لږ قرابت ښئی مګر په هغه اندازه نه چه اریائي ژبې ئې پخپل مینځکښې لري ځکه چه د دوی خپلوی پخپل کور کښې زیاته او ټینګه ده.

وګورئ! د لاتینی ژبی (اِس) د سانسکرت (اَس) د فارسی (است) د پښتو (سته) چه ټول په یوه معنی دی یو له بله څومره قرابت لري مګر دا قرابت په یوه سامی ژبه کښې لږیږی او دغه ریشه په عربی کښې یوازی په مغنی صورت مومو یعنی تنها په (لیس) کښې چه (لا) نافیه ده (ایس) د وجود په معنی ګورو او په نورو ځایو کښې ئې څه پته نشته.

همدارنګه د لاتینی (مېتر) د یونانی (میتر) د سانسکرت (ماتری) د پښتو (مور) د فارسی (مادر) د انګلیسی (مدر) چه ټول یوه معنی لري په اشتقاقی ریشه کښې نسبت د عربی (ام) د چینی (مو) او د قبطی ژبی (ماو) ته زیات قرابت لري.

ژبې د تعبیر او افادی په لحاظ دوه ډوله دي چه مترقی او غیر مترقي ئې بولي یعنې هغه ژبې چه مطالب پکښې ادا کیږي او د انسان ډېر احتیاجات رفع کوي هغې ته مترقی وائي او هغه بله غیر مترقی بلل کیږي، مترقی ژبې بیا د تعریف او اشتقاق د قابلیت په لحاظ دوه رازه دي چه متعرفه او غیر متعرفه ئې بولي.

متعرفه ژبې هغه دي چه تعریف او د کلماتو تغیر د الحاق او ادراج په صورت پخپله اصل کلمه کښې قبلوي او په دوو لویو ښاخونو بېلیږی چه اریائې او سامی ئې بولي.

غیر متعرفه ژبې هغه دي چه په اصل بنا یعنې په نفس کلمه کښې تغیر نه قبلوي او اشتقاق ئې د اداتو په الحاق اونښلولو صورت مومي لکه چه په ترکي ژبه کښې (یاز) کتابت او لیکلو ته وائي او ماضی ئې د (دی) په نښلولو جوړیږی یعنی (یازدی)ویل کیږي- که چیرې له دغی ماضی څخه بعیده ماضی جوړوی نو یوبل دی ورسره یوځای کوی او (یازیدی) وائي چه (یازدی) د ولیکه معنی لري او (یازیدی) د لیکلی و په معنی راځي. کله چه جمع ورځنې جوړوی نو د جمع ادات (لر) ورباندی زیاتوی او (یازیدی لر) وائي او که غواړی چه نفی پری داخله کړي نو د نفی ادات (م) د اصل کلمې او د ملحقاتو په مینځکښې راوړی (یازمدیلر) وائي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کومی ژبې چه له ترقۍ څخه لرې لوېدلي دي هلته ادات او د ارتباط حروف هم لږ دي او همدغه سبب دی چه په ځینې ځایو کښې ددې په ځای چه ووائي سړی ئې په لړکی وواژه- داسی وائي سړی ئي وواژه او لړکی ئې استعمال کړ یعنې د (په) په ځای یوه جمله استعمالوي.

د سامی ژبو یو واضح صفت دا دی چه د حرکاتو په تغیر د لغت معنی هم تغیر خوري او بله معنی پیدا کوی لکه (قَتَل، قُتِلٍ، قَتلٌ) چه لمړی معلوم فعل دوهم مجهول فعل او دریم مصدر دی.

مګر بې د حرکاتو له تغیره بل فرق نلري او که حرکات لږ څخه اوږده شی نورې معناګانې هم پیدا کوي لکه (قاتل، قتول، قتیل) یا داسی نور …

سامی او آریائي ژبې په دې یوه صفت کښې اشتراك لری چه دواړه د الحاق صورت د اشتقاق قابلیت لري مګر د سامی ژبو امتیاز دا دی چه د اشتقاق مهمه برخه ئې د حرکاتو په تغیر صورت مومي او هغه ادات چه مستقله معنی لری، هغه په یوی کلمې پورې نه نښلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژبو عمومی تاریخ

د ژبو تاریخ په دوو دورو باندې وېشل کېږی چه یو ې دورې ته تقلیدي او بلې ته نطقی دوره وائي.

په تقلیدی دوره کښې انسان له خپلو مقاصدو او اغراضو څخه د تقلید په ډول تعبیر کاوه یعنې که کله به ئې غوښته چه له یوې شبح څخه تعبیر وکړي نو د هغې صفات او وضعیت به ئې د تمثیل او تصویر په ډول ښکاره کول او په دغه راز به ئې نور پوهول. په دغه دوره کښې ژبې د طبعي اصواتو او اشاراتو څخه عبارت وه، او الفاظو یو بسیط وضعیت درلود چه د اسم او فعل و حرف فرق پکښې نه کېده. اشتقاق او تعریف هم نه وه لکه چه اوس هم ځینې ژبې دغه حال ته نزدې دي او په ځینو ځایو کښې لکه استرالیا او جنوبی امریکا بعضې خلق له خپل ټولو اغراضو تعبیر نشی کولی او له اشارتونو کار اخلی د همدې لامله د شپې له مخې یعنی په تیاره کښې د دوی مفاهمه نسبت ورځې ته تفاوت پیدا کوی. په اعدادو کښې هم د یوه او دوو دپاره کلمات لري او نور عددی الفاظ ور سره نشته یعنې یوه ته (نتات) او دوو ته (نایس) وائي نو که وغواړی چه دریم عدد هم افاده کړی یو او دوه سره جمع کوی (نایس نتات) وائي چه تحت اللفظ ترجمه ئې دوه او یو، راځی. همدارنګه د څلورو په ځای (نایس نایس) وائې او د پنځو په ځای (نایس نایس نتات) ویل کېږی چه (دوه دوه یو) ئې تحت اللفظ ترجمه ده ...

د ځینې معنا ګانو دپاره چه الفاظ نلری صلابت د تیرې په کلمه ئې افاده کوی او په دغه ډول خپل مطالب افاده کوی.

نطقی دوره:

په دې دوره کښې لغاتو لفظی تحول قبول کړی دی او د قلب و ابدال او نحت په اثر کښې ژبه له تقلیدی اصواتو مستقلو الفاظو ته را نقل شوېده مګر ادات او حروف او اشتقاقی صیغې پکښې نه وې او د اسم و فعل و حرف فرق پکښې هم نه کېده بلکه د قرینې په اعتبار یولفظ کله داسم، کله د فعل او کله د ادات په ډول استعمالېده. وروسته چه لغاتو په دوهمه درجه ارتقا وکړه نو د اسم او فعل په مینځکښې تمیز وشو مګر ادات او

(c) ketabton.com: The Digital Library

روابط لانه و پیدا شوي او نه اشتقاقی صیغې جوړی شوی وې، نو د اداتو او حروفو په ځای به مستقل کلمات ویل کېده لکه چه چینییان اوس هم د حرف جر (فی) معنی د وسط او مینځ په کلمه افاده کوي یعنې د دې په ځای چه په کور کښې ووائي د کور د مینځ وائي او کله لا د یوه ادات په ځای یوه جمله هم استعمالوی لکه چه د مخه ئې یو مثال وښودل شو.

په دریمه درجه کښې چه لغاتو د ترقۍ بله مرحله طی کړه نو له الفاظو څخه حروف او ادات پیدا شوه او له اسماٴ او افعالو څخه حروف وزېږېدل خو سره له دې په افعالو کښې د جنس او عدد فرق نه کېده لکه چه اوس هم په پخوانیو مصری لغاتو (هیروګلیف) کښې د جنس او عدد تمیز نشته او هغه ادات چه په اریائي او سامی ژبو کښې شته په مصری ژبه کښې نشته.

په څلورمه مرحله کښې د جنس تمیز (مذکر، مونث) او عدد تمیز سره له اشتقاقه په ژبو کښې پیدا شو او وروسته تر دغې مرحلې په بله دوره کښې اعرابی تمیز په ژبو کښې ښکاره شو چه د کلمی د احوال له تغیر سره تغیر مومي لکه چه په عربی، یونانی، لاتینی او آلمانی ژبو کښې ئې وینو او په پښتو کښې هم لږو ډېر لیدل کېږي.

څنګه چه جرجی زیدان د ژبو او لغاتو په باب کښې خپله نظریه ښکاره کوي وائي چه د جنس تمیز یعنې تذکیر او تانیث په ژبه کښې یو حادث شی دی او د عدد تمیز هم حادث دی، د همدی لامله تذکیر او تانیث په ژبو کښې تفاوت لري یعنې په ځینو ژبو کښې ډېر او په ځینو کښې بیخې نه وي.

د ماضی او مضارع په اشتقاق کښې هم وائي چه یو لغت په لمړی وخت کښې له ماضیت او مضارع والي څخه خالي و، یعنی (ذهب) چه اوس ماضی بلل کېږی پخوائې د مطلق ذهاب معنی لرله او د زمانې مفهوم پکښې نه و پروت نو که چېرې به ویونکی غوښته چه دغه ذهاب (تلك) په تېر وخت کښې وښئ اول به ئې (ذهب) ویلی او وروسته به ئې ضمیر راووړ یعنی (ذهب انت) به ئې ویلی او که به ئې مستقبل وخت په نظر کښې و، نو (انت ذهب) به ئې ویل یعنی د کلماتو د تقدیم او تاخیر په ذریعه به ئې ماضی او استقبال ته اشاره کوله، وروسته ورو رو د نحت په اثر کښې ضمایرو خپل ځینې اجزا وغورځول او یوازې (ت) پاته شوه چه (ذهبت) او (تذهیب) ورځنی جوړ شوه.

پدې ټولو خبرو کښې مطلب دا دی چه هرې ژبې د هغه تغیر او تحول په اثر کښې چه د ارتقا او تکامل په لاره کښې ارو مرو پېښېدونکی دی خپله ذخیره زیاته کړېده او

(c) ketabton.com: The Digital Library

هره ژبه د خپل موجوده وضعيت په رڼا کښې پېژندل کېږی چه د ارتقا څومره مراحل ئې طي کړيدی او د تکامل کومې دورې ته رسېدلی ده.

کوم لغات چه موږ اوس پرې کړېږو تر اوسه ئې ډېر رنګونه پيدا کړی او راز راز تحولات پکښې راغلی دی.

لکه چه په يوه باغ کښې د ځينې بوټو او ونو څخه نور نيالګي پيدا کېږی او هغه بيا نوی نيلی هرې خواته ځغلوی همدارنګه لغات هم دی چه د ترکيب او اشتقاق په اثر کښی خپل تعداد زياتوی او وخت په وخت ډېرېږي.

په يوه ژبه کښې که ځينې نوو کلماتو ته احتياج پيدا شي نو له هماغه کلماتو څخه جوړېږي چه په ژبه کښې وي او خلق ئې وائي.

کوم وخت چه په مکسيکو کښی لمړی ځل بېړۍ وليدل شوه نو وار دواره ئې ورته (اکالی) ووېل او دغه نوی شی ئې په دغه نامه وباله چه د اوبو کور ئې ترجمه ده يعنی د دغه شی له ليدو سره سم د خلقو ذهن ته دا راغله چه دا يوه کور دی چه په اوبو کښې سرې پکښې اوسېدلی شي.

په پښتو کښی چه ورته (بېړۍ) وائي ښائي چه پښتانه ئې د ليدو په وخت کښې د ماڼو ګانو وضعيت ته متوجه شوی وی چه هغوی د بېړۍ چلولو په وخت کښی ډېره بېره او جديت کوي چه بېړۍ ژر راواوزی او اوبه ئې ډېر ښکته يونسي.

په ځينې ژبو کښې غشی ته د ليندی ځوی وائي. ځينی خلق چه په قهر او غضب شي نو وائي چه په سينه کښې مې هډوکی را جګ شو لکه موږ چه وايو په سترګو مې ورته توره شپه شوه. غونی مې زيږه شوه يا داسی نور ... او غرض مو د قهر او غضب حکايت وي نو ويلی شو چه په هر ځای او هره ژبه کښې د تعبير او افادی ډولونه بېل دي چه د هغوی په حياتی او عقلانی خصوصياتو پورې اړه لری او د لغاتو پيدايښت هم له دغه تاثير لاندې وي، همدغه د تعبير او افادې بېلوالی او بل راز والی دی چه په هره ژبه کښې سرې ځينې خصوصيات ويني چه هغه د يوې ژبې سبك له بلې ژبې څخه بېلوی او د ژبو مميزه صفات ئې بولي.

موږ د يوې ژبې لغتونه په بله ژبه ترجمه کوو مګر دا ترجمه عيناً هماغه کيف نلری او نه پکښې هغه ادبي او انشائي رنګ و آهنګ په هغه اندازه ساتل کېږي ځکه چه لغات او اصطلاحات، تعبيرونه او متلونه تراکيب او جملات په ژبو کښې ارو مرو بل راز کېږي او بڼه ئې اوړی. هغه لغتونه چه په يوه ژبه کښې ځينې معانی د نورو لغاتو په مرسته او ګډون ادا کوي په بله ژبه کښې ئې نشي ادا کولی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لغاتو تغير او تحول

لکه چه انسانان او وګړي د عصر او زمانې په لحاظ يا د هيوادونو په اعتبار ظاهري او معنوي تغيرونه قبلوي يعنې کله لنډې او کله اوږدې جامې اغوندي، يو وخت يوه شي ته په ښه سترګه ګوری او بل وخت ئې په بد نظر ويني، کله له چا سره مينه او محبت لری او کله ورسره دښمني کوي يوه ورځ يوي خواته روان وی او بله ورځ بل لور ته مخه کړی همدغه راز لغات او کلمات هم دي خو ځينې الفاظ لکه صورت پرست اشخاص د لفظی او ظاهري تغير استعداد لري او د زمان و مکان په اغيزه ئې ښه او څېره بدلېږي او ځينې نور د معنوی تحول استقبال په ښه شان کوي او په معنی کښې ئې ژر ژر بدلون راځی، ځينې لغتونه داسې هم وي چه په دواړو خواو کښې تحول قبلوي او نور لغتونه ورځنې پيدا کيږي.

کوم معنوي تحول چه په لغاتو کښې پېښيږي هغه اکثره داسې وي چه يوه لغت له حسي دلالت څخه معنوي دلالت ته انتقال کړی وي لکه (پرېکړه) چه په اصل کښې د ظاهری قطع دپاره وضع شوی او په حسی امورو کښې استعمالېده مګر وروسته د جګړو او خصوماتو فيصلی ته هم وويل شوه او يوه بله معنی ئې پيدا کړه.

د لفظي تحول مثالونه هم په ژبه کښې ډېر دي لکه: پښه، خپه- ژبه، زبه، جبه- غګ، ژغ- يا داسی نور ...

چه اوس د ځينو تغير او تحول ښکاره دی او د ځينو لړ څه له نظره پټ ايسي چه هر څوك ورته نه ملتفت کيږي.

هر کله چه د لفظي تغير مثالونه ډېر دي چه په لغوی څېړنه کښې د بدلېدونکو ځای بدلوونکو او لوېدونکو تورو په بحث کښې وښودل شوه او پدې کتاب کښې هم د پښتو او سانسکرت د لغوی قرابت په بحث کښې ډېر داسې مثالونه راغله چه د لفظي تغير او تحول په اثر کښې له يوه اصل څخه جوړ شوي او دوه صورتونه ئې پيدا کړيدي نو دلته يوازې د معنوي تحول ځينې نمونې ښيو:

سيخ: په اصل کښې د اوسپنې يوې سمې او اوږدې آلې ته ويل کيږي چه د نغری اور پری لړي، وروسته ئې په پښتو کښی معنوی تحول وکړ او د سم (راست) معنی ئې پيدا کړه چه سخول مصدر هم ورځنې جوړ شو او ډېر اشتقاقات ورځنې کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسك: زما په ګمان دا کلمه له (هسك) څخه د لفظی تغیر په اثر کښې جوړه شوېده او ددې لامله ئې د قرعی معنی پیدا کړېده چه په دغه راز قرعه کښې د یوه شی هسکولو ته هم ضرورت پېښېږی.

پوزه: اصلی معنی ئې همدغه د استشمام او تنفس آله ده چه د دواړو سترګو ترمینځ واقع ده او د مخ له اعضاؤ څخه حسابېږي.

مګر وروسته ئې د ننګ معنی هم پیدا کړېده او څوك چه یو داسې کار وکړي چه ننګ پرې په ځای کیږي نو وائي چه پوزه ئې په ځای کړه.

اورېدل: د یوه غږ آواز او احساس ته ویل کیږي چه د غوړو په ذریعه کېږي مګر وروسته ئې په مفهوم کښې د قبول معنی هم زیاته شوېده او خبره اورېدل د خبرې منلو په ځای ویل کېږي.

نغوړل: دا مصدر چه له غوړ څخه جوړ شوېدی او د شنیدن معنی لري وروسته ورځنې د لفظی تغیر په اثر کښې (نغوتل) جوړ شویدی چه هغه هم داسې اورېدلو ته وائي چه قبول او منښت ورسره وي یعنی له لفظی تغیر سره یو ځای معنوی تغیر هم پکښې لږ څه راغلی دی او په اخره کښې ئې د پیروی معنی ته انتقال کړی لکه چه (نغوته) په همدغه معنی استعمال شوېده.

تیاره: دا لغت چه د ظلمت معنی لري او نبائي چه په آریائي ژبو کښې مشترکه ریشه ولري د یوه څه لفظی تغیر په اثر کښې ورځنې (تور) جوړ شوی چه یوه مخصوص رنګ ته ویل کیږي او د سپین په مقابل کښې راځي ځکه چه هغه له تیارې سره شباهت لري، وروسته تر دې بیا تور یو بل معنوی تحول وکړ او د تهمت معنی ئې پیدا کړه ځکه چه پخوا به د داسې خلقو چه د یوه بد او ناوړه کار نسبت به ورته وشو مخونه تورېدل او په کلو کښې به ګرزول کېده نو مخ تورېدل د ګناکارۍ علامه وګڼل شوه او په پښتو کښې ګناګار ته مخ توری او تور مخی وویل شوه.

مخ: په اصل کښې ئې دغه معنی نه درلوده لکه چه اوس ئې خلق ورځنې اخلي او د لحاظ و خاطر په معنی ئې استعمالوی.

وچ: د لوند په مقابل کښې وضع شوېدی او اصلی معنی ئې (خشك) دی چه د لمر د حرارت او تودوالی تاثیر ګڼل کیږي مګر نن ئې دومره تعمیم پیدا کړی دی چه یوه داسې علمی مضمون ته چه ادبی خوږوالی پکښې نه وی هم وچ مضمون وائي او نږدې ده چه د خاص معنی هم افاده کړي لکه وچ قانوني سړی یا وچ زور چه د نن ورځې په محاوره کښې ویل کېږي او غرض ورځنې خالص وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبه: اوس ئې د وعدې او عهد و پیمان معنی هم پیدا کړه لکه ژبه کول چه د عهد کولو معنی لري مګر اصلي معنی ئې همدغه د ګړېدو او عهد کولو اله ده چه وروسته الفاظو او کلماتو ته هم وويل شوه.

تود: اصلي معنی ئې حرارت او ګرمی ده چه د اور يا لمر په اثر کښې پیدا کېږي مګر وروسته ئې د شدت معنی هم پیدا کړه يعنې شديد جنګ ته هم تود جنګ وويل شوه او تود مجلس لا هم ويل کېږي.

سور: اصلاً يوازی دغه مخصوص رنګ ته ويل کېده وروسته د قهر او غضب په معنی سور کېدل استعمال شو او کله چه دوه تنه يو بل ته په قهر شي نو وائي چه يو له بله سره شول.

مړ: دې لغت هم ورو رو او وخت په وخت ډېرې معنا ګانې پیدا کړی او په ډېرو ځايو کښې استعمال شو يعنې خنګه چه يوه بې روحه کالبوت ته مړ ويل کېږي همدارنګه د اور صفت هم کېدی شی او وائي چه اور مړ شو. اور ئې مړ کړ.

مړې اوښکې- مړې خبرې- مړې سترګې- لا هم ويل کېږی او په داسی ځايو کښې استعمالېږی چه د حقيقي مرګ و ژوند هېڅ تصور پکښی نه کېږي ځکه چه حيات او ممات ته دومره عموميت نشو ورکولی چه له مطلق جسم او جوهر ځنې هغه خواهم تجاوز وکړي او اعراضو ته وويل شی يعنی خبرې پرې وستايو.

لاره: څرګنده ده چه د سبيل او طريق معنی لري مګر څومره چه په دغه معنی شهرت لري همدومره رسم و رواج، دود و دستور ته هم ويل کېږی- کله چه کوم پښتون د يوه تېر مخصوص عادت او عرف بيانوی نو وائي چه په دوی کښې دا لاره تېره ده- کوم د روغی او جوړې قوانين چه په پښتنو کښې شته او جاری دی هغه هم لار بلل کېږي د همدې لامله په دې نزدې وختو کښې د پښتو ګرامر ته چه د ژبې قوانين بيانوي د پښتو لياره وويل شوه.

غاړه: هر څوك پوهېږی چه اصل معنی ئې (ګردن) دی مګر ورو رو ئې دومره تحولات کړيدی چه اوس ئې نيلې اوښاخونه ډېرو ځايو ته رسيدلی دی يعنې په حسي خوا کښې ئې دومره تعميم پيدا کړی چه د سرك غاړه، د سيند غاړه، د نغری غاړه او دا راز نور ډېر صورتونه او ترکيبونه ئې پيدا کړيدی خو يوازې په همدغه يو راز عموميت ئې اکتفا نه ده کړې په معنوي خوا کښې ئې هم تحول کړی او په داسی ځايو کښې لکه: پورېه غاړه مېړ مرداره- د ذمې معنی لري او غاړه بنديدل لا يو بل مفهوم هم ادا کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له بلې خوا غاړکی- غاړه په غاړه کېدل- غاړه ایښودل د هر چا په غاړه تلل یا د هر چا په غاړه ژړل- نور ډېر اصطلاحی او لغوی معاني هم ښئی.

ختهٔ: مشهور لغت دی چه د (گل و لای) معنی لری، وروسته د دې لامله چه بنیادم له خاورو او ختو پیدا شویدی او د انسان اصل بلل کېږی د اصل او نسب په معنی هم استعمال شو لکه چه وائي په خته ښوك دی او غرض ئې د نسب پوښتنه وي.

کله لا خته د خرابۍ معنی ورکوی او داسی هم ویل کېږی چه طبیعت مې خته دی او مطلب ئې د طبیعت خرابي وي.

که مونږ د لغاتو دغه راز مجازی او اصطلاحی معاني لټوو پدې کښې هېڅ شك نشته چه دا بحث زښت ډېر اوږدېږي او هر څومره چه دا کتاب غټوو هغومره غټېږي.

دا ټول معانی چه نن تاسې ته مجازي او اصطلاحي معلومېږي څه زمانه وروسته حقیقی رنګ پیدا کوي او ښوك ئې بیا نشي پېژندلی، ډېر ځله مجاز د حقیقت ځای نیسي او حقیقی معنی خوري، ډېر مخصوص اصطلاحات عمومیت پیدا کوی او د نحت او ابدال په اثر کښې د لغاتو ځای نیسي ځکه چه ژبه په هر وخت کښې او په هر ځای کښې د لفظی او معنوی تحول خواته روانه ده او هېڅ کله دا سیر نه قطع کېږي.

څنګه چه شاعران او عاشقان له خپلو معشوقو څخه راز راز تعبیرونه کوي یعنې کله ورته د ګلو لښته وائي او کله ئې زرکه او هوسۍ یا ښنه کوتره بولي او دغه راز سل رنګه خطابونه ورته کوی. ښوك ئې له سترګو ډکې تمانچې او ګولۍ جوړوي او ځینې ئې له زلفو تورماران او منګری ساز وي همدغه شان عام وګړي هم پخپلو خبرو کښې راز راز تصرفات کوي او خپل تعبیرات بدلوي ځکه چه انسان په اصل کښې داسې پیدا شوی دی چه باید زاړه بوتان مات کړي او نوی پیدا کاندی، په هر څه کښې تصرف وکړي او هر شی ته نوې جامې واغوندي د همدې لامله هر وخت او په هر شی کښې تجدد او نوی والی غواړي او شاعران یا لیکونکی هم کوښښ کوی چه نوی مضامین او نوی تعبیرات پیدا کړي نو د دغه مطلب دپاره الفاظو ته هم نوی رنګ چه په تعبیراتو کښې غرابت پیدا شی او معانی هم خپل لباسونه نوی کړی.

سړی چه د کلماتو دغه راز توالد او تناسل په نظر کښې ونیسي هغه به باور وکړي چه که د جهان لوی لوی دریابونه توره سیاهی شي او د آسمان له ستورو څخه قلمونه جوړ شی بیا هم هغه کلمات چه د علم او پوهې په دنیا کښې پیدا کېږي او د لوی خدای په علم کښې شته تمامښت نلري په همدغه ځای کښې انسان خپلې محدودې احاطې ته ملتفت کېږي او یقین کوي چه زه لکه شیدا بلبل د دې لوی جهان په نا محدود باغ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښې د يوه ګل په پاڼو کښې مطالعه لرم او زما نغمه د همدغه يوه ګل د جلوی اثر دی نو که چيرې زما په دغه نغمه او کوچنی اثر کښې څه سهوې وي هغه به هوښياران معاف وبولي او دا وينا به لکه د بلبل نغمه د تش آهنګ په لحاظ خوښه کړي.

پای

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

Newai Zrek
Ya
Newee Rana

www.ulfat.de

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library